یاش توركستان

توركستان ملی استقلال مفكوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929 نچی ییلنك دەقابر-ندان چیقا باشلاغان	اپریل (نیسان) 1931	سان 20

بو سانندا:

سیاسی بولوم:

1 ـ بولشەویزم توركچیلك دوشمانی در	باش مقاله
2 ـ قیپقیزیل آجاقلار	مصطفی
3 ـ آلدامچی موسقوا	قوجا اوغلی عثمان
4 ـ روسیەده سیاسی احوال	مچ .
5 ـ آندیجان قوزغالیشی حقنده	تیمور اوغلی
6 ـ توركستان ملی ادبیاتی حقنده فرانسوز مجموعەسی نیمه دیدر ؟	چوقای اوغلی مصطفی
7 ـ ابراهیم بیك لاقایلی	م .
8 ـ یاپونیادا	توقتامش اوغلی

خبرلەر بولومی:

9 ـ توركستاننك بوكونگی فجیع احوالی	توركستاندەن آلدیغمز مكتوبدەن
10 ـ توركستان خبرلەری	
11 ـ مطبوعاتدا	

«يه‌ڭی توركستان»

توركستانك استقلال آمالينه چاليشان آيلق مجموعه‌در. لاتين حرفله‌ريله چيقادر.

امتياز ايگه‌سی: نصير

مسئول مديری: دوقتور مجدالدين احمد

آدره‌سی:

Istanbul: Nuruosmaniye civarında Arif Paşa sokagı No. 4

«تورك يوردی» تورك اوجاقلارينك فكرله‌رينی تاراتوچی آيلق مجموعه‌در. لاتين حرفله‌ريله چيقادر.

„Turk Yurdu" Mecmuasi, Ankara - Turkiye

«اودلو يورت» وه «بيلديريش». استقلالچی آذری محررله‌ری تاماندان استانبولده، لاتين حرفله‌ريله، چيقاريلماقدا بولغان بو قيمتلی مجموعه وه غازيتانی بوتون اوقوچيلاريمزغا توصيه ايته‌مز.

Istanbul: Pangalti, Şafak sok. No. 60

«پرومه‌ته» فرانسوزچه آيلق مجموعه‌در. توركستان، قافقاسيا هه‌م اوقراينالی آتاقلی محررله‌رنڭ اشتراكی بله‌ن پاريسدا چيقاريلادر. آدره‌سی:

3, Rue du Sabot. Paris (6e)

ياڭا

«ملی يول» ايدل-اورال استقلال فكريگه خدمت ايتوچی آيلق مجموعه‌در. عرب حرفله‌ريله چيقادر.

Redaction „Milli Yol"
Berlin-Charlottenburg
Goethestrasse 5

«امل مجموعه‌سی» قريم توركله‌رينڭ استقلال فكرينی تاراتادرغان اونبش كونلك مجموعه‌در. عرب حرفله‌ريله چيقادر. آدره‌سی:

„Emel Medjmuasi" str. Ardealului N. 3
Bazargic - Romania

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

یاش توركستان

توركستان ملی استقلال مفكوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929 نچی ییلنك دەقابر-ندان چیقا باشلاغان	ایول (تموز) 1931	سانه 20

بولشەویزم توركچیلك دوشمانی‌در

«یاش توركستان»نك شو نومروسنده موسقوانك اوز قولندا یتیشتردیكی اوچ «آتاقلی» توركستان قومونیستینك برلەشیب یازغان مقالەسینی تفسیر ایتب اوتوروبمز. بوده توركستانده كون كونده‌ن ایلدیزی اچورومه كده بولغان روس بولشەویزم حكمرانلیغینك مفكوره میدانده‌گی اسوك آتیلیشلارندان بریسینی افاده ایته‌در. ضیا سعید، جوره‌قول وه كامل علی‌لەر تامانندان یازیلغان بو مقاله، موسقوا بولشەویكلەرینك توركستانده‌گی ملی سیاستلەرینك آنا خطینی باشقالاردان كوره آچیقراق كورسەته‌در. اونكچون بز شو اوچ كیشینك مقالەسی اوستنده بر آز توروب اوتمه‌كچی بولدق.

قیزیل موسقوانك توركستانده‌گی ملی سیاستی آنا خطینك نیمەدەن عبارت بولغانینی «یاش توركستان» اوقوچیلاری پەك یاخشی

بيلەدرلەر. او يورتمزدە خلقمز ايچندە ملى روح وە ملى شعورنك
هەر تورلو كورونيشينى ظالمانە بر صورتدە بتيريش وە خلقمزنى اوز
ملى بەنلكى ، توركلكندەن اوزاقلاشتريش تشبثندەن عبارتدر. ديمەك
توركستان توركلەرينك ملى روحيگە وە توركچيلككە قارشو كو-
رەش يوروتوش روس بولشەويزمى وە ساويت روسيەسينك «تور-
كستاندەگى ملى سياستى» آنا خطينى تشكيل ايتەدر.

موسقوانك توركچيلككە قارشو يوروتوب كيلمەكدە بولغان
كورەشى ، سوڭ دورەسيگە قادار بزگە جودە ياخشى بيلگيلى. حتى
ييللاردانبرى انقلاب منبعى سانالوب ، انقلاب بايراقچيسى اولاراق
تانيليب كيلگەن «قيزيل قلم» بيرلگيدە «توركچيلك بلەن زهر-
لەنگەنلك» شبهەسى آستيغا توشدى. چونكە اودە بوتون غيرتيگە
رغماً موسقوالى آغالارينك قومونيستلك تعصبلەرينى قانيقترارلق
درجەدە خدمت ايتە آلمادى. «قيزيل قلم» بيكيتيليب يريگە «پروغرام
وە پلاتفورماسى هەم حاضر بولماغان اوزبيكستان پرولەتار يازو-
چيلارى بيرلگى» توزولدى.

«قيزيل قلم»چيلەر ساويتلار جنتندەن قوولوب قارانغى زندا-
نلارغا تيقيليب قويلديلار. بو قاماقغا آلنغان قيزيل قلمچى محررلەر-
نڭ يريگە «يازيشنى هەم بيلمەگەن» ، سوادسز پرولەتار «ادبيلەرى»
اوتوروب آلديلار.

قيزيل قلمچيلەرنك ناشر افكارى «ئەلەنگە» مجموعەسى توختا-
تيليب يريگە «قورولوش» ديگەن يەگى بر مجموعە چيقاريلا باشلا-
دى. غالبا بو مجموعەنك بيتلەرى مەنە شو «سوادسز پرولەتار»
ادبيلەرينك عريضەلەرى بلەن توليريلەجەكدر؟

«ئەلەنگە»دەن سوڭرا نوبت يەنە ييللاردانبرى «انقلاب بايرا-
قچيلارندان» سانالوب كيلمەكدە بولغان «يير يوزى» مجموعەسيگە
كيلدى. بو انقلاب مجموعەسى بوندەن 6 ييل ايلگەرى اوز انقلاب-
چيلق تورموشينك اوسپورونلك چاغنداگى نومرولەرينك برندە تور-

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

كیه‌ده‌گی كمالچیلك آقیمنی تصویر ایتكه‌ن وه «كمالچی توركیه‌سی» گه علاقه كورسه‌تكه‌ن بر مقاله‌گه اوز بیتله‌رنده اورون بیرگه‌ن. مه‌نه بولشه‌ویكله‌ر شو 1925 نچی ییلنده چیققان، كوب آدمله‌رنك اوقوتوب یوبارغان نشریاتنی 6 ییل سوگرا قازوب چیقارغانلار.

«بیر یوزی» مجموعه‌سی بر مقاله‌ده «توركیه بویوك ملت مجلسی اوستنده ییلله‌نمه‌كده بولغان آی ییلدیزلی قیزیل ملی بایراقنی» تصویر وه تقدیر ایتوب «توركیه بویوك ملت مجلسینك توركیه خلقینی حقیله تمثیل ایتمه‌كده بولغان حقیقی ملت مؤسسه‌سی» دیب كورسه‌تكه‌ن.

«بیر یوزی» مجموعه‌سی بوتون تورك دنیاسی طرفنده‌ن حرمتله‌رله ایسله‌نه‌درگه‌ن سایغیلی تورك خطیبی حمدالله صبحی بیك حقنده، یه‌گی توركیه‌نك سیاسی بازوچیسی وه باشلوقلارندان دیب تقدیركار سوزله‌ر قوللانغان. شونك كه‌بی مجموعه محرر یونس نادی، شاعر یعقوب قدری بیكله‌ر حقنده‌ده سیمپاتی كورسه‌تكه‌ن.

«بیر یوزی» استقلال مجادله‌سی زمانلارنده تورك اوردوسی قاتارندا قولندا قورال توتوب تورك یورتی دوشمانلاریغا قارشو كوره‌شمش وه تورك ادبیاتیگه مخصوص بر زینت بیرمه‌كده بولغان «یه‌گی توران»، «آتشدان گوملك» كه‌بی بر قانچا یات تیلله‌ر وه روس تیلیگه هه‌م ترجمه ایتیلگه‌ن قیمتلی رومانلارنك محرری خالده أدیب خانم حقنده هه‌م سویله‌مه‌ی اوته آلماغان.

بونلارنك هه‌ممه‌سی 6 ییل ایلگه‌ری بولوب اوتگه‌ن. اگر ساویت دیپلوماتیسیگه اینانیش ممكن بولسا او زمانده‌ن بیری ساویتلار بله‌ن توركیه جمهوریتی آراسنداگی دوستلق مناسباتینك كوچه‌یگه‌نلیگنی سویله‌ش كیره‌ك. «كمالچیلك توركیه‌سینی» ماقتاش اوچون چیچه‌رین، لیتوینوف وه قاراخانلار ییته‌رلك درجه‌ده سوسلی سوز تاپالمای قینالادرلار.

شو نقطه‌ده اوز اوزنده‌ن، بو حالده ضیا سعید، جوره‌قول وه

کامل علی کەبی قومونیست کوچوك «بولدوك»لەری ، نە اوچون «یر یوزی» مجموعەسینی بو موسقوا دیپلوماتیسینك یەگی تورکیە‌گە بولغان میل وە علاقەسینی سادەگنە بر تیل بلەن تورکستان تورکلەریگە بیلدیرگەنی اوچون عیبلەیدرلەر؟ دیگەن بر سوآل چیقیب قالادر.

سوآلنك جوابی ایسە هیچدە قیین ایمەس: بولشەویك دیپلوماتیسی اویونلارینك تورکستان تورکلەرینك تورکیەدەگی اوز قارداشلاریغا قارشو طبیعی ملی ایستەکینی کوچلەشگە خدمت ایتەدرگەن بر شکل آلماسلیغی کیرەك.

ساویت حکومتی تورکیە بلەن دوستلق معاهدەلەری باغلایدر. فقط شو ساویت حکومتی تورکلەرنك تورکستان توپراغیغا آیاغینی هەم باسدیرمایدر. لیتوینوف موسقوادە اوتوروب تورکیە بلەن دوستلقلارینك قلبی وە صمیملگندەن بحث ایتەدر. یەنە شو موسقوادان ستالین تورکستان مکتبلەرندەن تورکیەلی معلملەرنی قولاش وە حتی تورکیەدە قبول ایتیلگەن آتامالارنی قوللانوب یازیلان درسلکلەرنی یوقاتیشنی امر بیریب اوتورەدر.

تورکچیلك وە کمالیزمگە قارشو کورەشیش بولشەویك اجتماعی انقلاب نظریاتچیلارینك اڭ سەودیکلەری بر ساحەدر. «کمال تورکیە موشتومزورلاری نمایندەسی»، «کمالیزم تورکیە موشتومزورلغی». مەنە بولشەویك موسقوا نشریاتندەن «انقلابچی شرق» مجموعەسی بیتلەرندە ، اڭ کوب اوچرەتیلەدرگەن سوزلار.

ایمدی تورکستاندەگی بولشەویك روسیە آگەنتلەری‌دە عینی استقامتدە حرکت ایتە باشلادیلار.

تورکستاندە تورکیە حقندە آزگنە بولسادا محبت وە علاقە اثری کورسەتەدرگەن سوز سویلەش ، تورکیەنك اوز ملی استقلالینی کورەشوب قازانغانلیغنی یازیش ، ساویت سیستەمیگە محتاج بولماس‌

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

دان توركيه خاتونلق عالمينك قورتولغانليغنى حتى اونك خالده أديب خانم كەبى بولشەويك بولماغان اوتكور يازوچيلارينك بارليغينى، توركلەرده بولشەويك بولماغان حالدەده يورتى وه خلقيغا خدمت ايتكەن وه ايتمه كده بولغان حمدالله صبحى، يونس نادى، يعقوب قدرى يكلەر كەبى آتاقلى سياسى باش وه يازوچيلارنك بارليغينى يازوب، سويلەب توركستان توركلەريگه بيلديريش عفو ايتيلمەس گناهلاردان سانالادر.

موسقوا بولشەويكلەرى يالغز بزده گى ملى روحنى أولديريش قصدى بلەن‌ده كفايتلەنمەيدرلەر. اونلار توركچيلك، كمالچيلكنى آلك يامان وه آلك فلاكتلى بر نەرسه قيليب كورسەتمه كچى بولادرلار.

بولشەويكلەر يورتمزنك تاريخى اسمى «توركستان» نى‌ده اورتادان كوتەريشگه اورونەدرلەر. خلقمزگه اوزينى اوز تاريخى اسمى بلەن «تورك» ديب آتاشينى منع ايتەديلەر وه اونى قبيله تارماقلاريغا آيروب تاشلاديلار. بولشەويكلەر يورتمز توركستانده بزنك ملى حرتمز كوكلەرينى (ايلديزلەرينى) قوروتوب او ييرده روس پرولەتارى حرتى ياراتماقچى بولادرلار.

ملى حرتسز ملى استقلال ممكنمى؟
تاريخ بونداى حالنى كورمه گەن وه بيلمەيدر.
ملى قورتولوش ملى حرت محصوليدر.

فقط ملى حرتنك اوزى ملى قورتولوش وه ملى استقلال سايەسنده گنه انكشاف ايتيب يميش (ميوه) كيتره آلادر.

مەنه بوتون روسيه سيستەملەرينك، اوز آرا بولغان آيرمالاريغا قاراماسدان، توركچيلككه دوشمان بولغانلارينك اصل سببى. موسقوا توركستانمزده توركچيلككه قارشو كورەشەدر. او توركستان توركلەرنك اوز قارداشلارى توركلەريگه قارشو بولغان سەوگى وه مربوطيتنى‌ده بتيرمه كچى بولادر.

قیپقیزیل آحماقلار

توبەندە تفسیر ایتدیگمز مقاله «ییری یوزی»نك یوزی» سرلوحه-سیله «قیزیل اوزبیکستان» غازیتاسینك 6 نچی مای ساننده باسیلیب چیققان وه تورکستاننك اوچ «آتاقلی» قومونیستی ضیا سعید، جوراقول وه کامل علی‌لەر تاماننداﻥ یازیلمشدر. مقاله‌گه سرلوحه ایتلگەن «ییر یوزی» = «پرولەتاریات مفکورەسی وه سوسیالیزم قو-رولوشی» اوچون لەنین اصولیده‌گی قورالّلاردانبری اولاراق 1925 نچی ییلدا وجودگه کیلگەن سیاسی بر مجموعه اسمیدر.

شوندەی بویوك امید بلەن نشر ایتیله باشلاغان «ییر یوزی» — «مەنه شو اولوغ وظیفەلەرنی توله بەجەریب، کیگک پرولەتاریات وه محنتکش دهقان عامەسیدەن عبارت بولغان اوقوچیلار آلدیدا او-زینی آقلای آلماغان» ایمش. بو گادا سبب — قورغور «ییر یوزی» نلك دنیا یوزیگه چیقار-چیقماس قیزیل حضرت لەنین اصولینی بر تامانغا آتیب تاشلاب — «ئورتەسه اوت آلمایدرغان، آتسا اوق آلما-یدرغان»، «بر باشینی اوزسه اورنیگه اون باش اولغایا تورغان» تورکستان ناسیونال-شووینیستلەری، پانتورکیستلەری اصولیگه وه یولیغا توشوب کیتکەنلگیدر.

مسئله‌نك تورکستان لەنینچیلەری اوچون آڭ اوگعایسز ییری، بزلەر اوچون آڭ کولگیلی وه قیزیق نقطەسی شوکه «ییر یوزی»نك آلتی ییلدانبری «تورکستان ملی شووینیستلەری وه پانتورکیستلەری ناشر افکاری» بولوب کیلگەنینی «پرولەتار یازوچیسی» ضیا سعید ایله جوراقول وه کامل علی‌لەرگه اوخشاش اورتاقلارینك بیلمه-سدەن یورگەنلەریدر.

ایمدی بو باترلار «آلتی ییللق آحماقلقلارینی برکونگی توبه» لەریله یوویب یوباریش نیتیله، ایسکی شاعرلاریمزنك:

«قیزیل تیلیم سویه‌کسنز،   قایغا بورسام بورولور»

ئەۋلاد گۈزۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

دیگەنلەریدیك، آغزلاریغا کیلگەن بوتون آحماق سوزلەرنی أڭ آولڭ... «پانتورکیزم» (تورك بیرلگی) گە قارای آتماقچی بولادرلار

«بیر یوزی»نڭ تورکچیلك یولی بلەن کیتکەنلگینی اثبات او-چون، بو مجموعەنڭ 1925 نچی یلنداگی 3 نچی نومروسندە یازیلغان، مەنە شو جملەلەر کیلتیریلگەن:

«آنقارا ملت مجلسی بناسی اوستیگە تورك بایراغی آسیلغان وە بو قیزیل بایراق اوستیدە آیپاق بولوب آی وە یولدوز علامتلەری یالتراب تورەدر. هوا بولوتسز، ایسیق شرق قویاشی تورك اویلارینی زینتلەیدرگەن نقشلەر اوستندە جلوە قیلادر. اختیارسز اوزیگە او-زیگ سؤال بیریشگە مجبور بولاسن: شو اولوغ ملت مجلسندەگی روحی احوال چینەکەم بوتون تورك خلقینڭ احوال روحیەسینگ انعکاسیمی؟ بو سؤالغا هیچ شبهەسز «بەلّی شوندای» دیب جاواب بیریش ممکن. حاکمیت خلق قولیدا بولسون، دیگەن شعارنی میدا-نغا چیقارغان کشیگە تورك خلقی جان-یورەگی بلەن ایشانادر...»

دیمەك «پرولەتار یازوچیسی» ضیا سعید کەبی «اورتاقلار» او-چون «تورك اویلارینك اوستندە قویاش جلوە قیلادر» دییش هەم ساویت حکومتیگە دوشمانلق کورسەتیش قاتارندا سانالادر! طبیعی موسقوا بولشەویکلەرینك تورکلەر اوچون ایستەدیگی «قویاش» ایمەس، «قارا بولوت»در...

تورك اویلاری اوستندە اویناغان «قویاش»دانسوڭ، «پرولەتار یازوچیلارینی» آچیغلاندیرغان جملەلەر مەنە بودر:

«تورکیەنڭ یەگیدەن یتیشکەن ملی شاعرلاری وە جماعت خادملارینك أڭ طناز وە أڭ گزیدەلەری آنقاراغا ییغیلغاندرلار. بو-نلارنڭ ایچندە أڭ ایلگەریدە تورگەنی معارف ناظری حمدالله صبحی بیكدر. بو آدەم «تورك اوجاغی»دە اوقویدرغان معروضەلە-ری، «تورك یوردی»دە یازا تورغان مقالە وە شعرلەری بلەن تورك-لەرنڭ ملی حسیاتلەرینی (تویغولەرینی) اوستریشگە خدمت قیلادر.

ملی استقلال یولندا سخنگولك قیلوچیلار ایچنده یازوچی یونس نادی بلهن شاعر یعقوب قدری بیکلهر نام چیقارغاندرلار. مسلمان خاتونلارینك آزادلققا چیقیشلارینك تمثالی وه نمونهسی خالده أدیب خانمدر. بو خانم ملی مجادله وقتنده قولندا میلتیق بولغانی حالدا اوروشکه قاتناشقاندر» («پیر یوزی» 5 نچی نومرو 1926 ییل).

ضیا سعید، جوراقول وهکامل علی «پیر یوزی»نك تورکچیلك یوزینی کورسهتیش اوچون یوقاریداکی جمله لهرنی «پیتهرلك مثال» دیب نتیجه چیقاریش بلهنگنه قناعتلانماسدان «سویهکسز قیزیل تیلله‌رینی» بولغالاب توبهنده‌گیله‌رنی سویلهیدرلهر:

«یوقاریدا کورسهتیلگهن فکرلهرنی شورا وه تورکیه دوستلغی حرمتیگه یازیلغان دیب اویلهشکه اورون یوق. بهلکی ژورنال مسئله‌گه مارقسیزم نقطه‌سندهن قاراماي، بورژوآ تورکیهسینك سیستهمهسینی (أداره اصولینی) شورا سیستهمهسندهن یوقاری قوییوشغا حرکت قیلادر...»

های، ضیا سعید، جوراقول وهکامل علی، سیزلهر چیندهنده شو فکرلهرگزنی «شورا وه تورکیه دوستلغی حرمتیگه مناسب وه لایق» دیب آڭلایسزلارمی؟ اگر شوندهی دیب آڭلایدرغان بولساڭزلار، سیزلهرنی «مارقس ساقالینك کولکهسی آستندایوروب، آق وه مستقل فکر قویاشینك یاروغندان بوتونلهی محروم قالغان موسقوا ایتارچیلاری» دیمه‌کدهن باشقا تورلو تصویرلهش هم‌بولمایدر.

ضیا سعید، جوراقول وهکامل علیلهر سوزلهرنده دوام ایتهرهك یازادرلار، که:

«خاتون-قیزلارنی شورا حکومتیگنه ایمهس، تورکیه هم «آزاد قیلادر»، آزادلق اوچون شورا حکومتی قوللانغان اقتصادی چاره‌لار اهمیتسز، آزادلق اوچون خالده أدیبدیك قورال کوتهریب «جهاد مقدس»گه چیقیپ وهحمدالله صبحی‌بیك دیك تورکلهرنك ملی حسن (تویغو)لهرینی اوستریشگه، یونس نادی وه یعقوب قدری

ئەۋلاد گۆرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بیکله‌ر سینگه‌ری ملی استقلال یولیدا کوره‌شیک — دیمه کچی بولادر.

بوگنه ایمه‌س، مسلمان خاتونلارینی (صنفی آییرماغا قاراماسدان) آزادلقغا چیقیشدا خالده أدیب‌ده‌ن اورنه‌ك آلیشغا چاقیریب، پرولتاریات اوستونلگی وه ایشچی محنتکش خاتون-قیزلارنك حقیقی آزادلقلاری اوچون قوموینست فرقه‌سی رهبرلگنده ایشله‌گه‌ن روزا لوقسه‌نبورغ وه ایشله‌ی یاتقان کلارا تسه‌تکین وه کروپسکایا اورتاقلاردان یوز اوگورتیرمه کچی بولادر» —

مه‌نه یوقاریدا کیلتریلگه‌ن پارچالار ضیا سعیدگه اوخشاغان «پرولتار یازوچیلاری» وه انقلابچیلارنك مارقسیزمنی وه مارقس اصولینی قاندای «توغری» آڭلایدرغانلارینی آپ-آچیق کورسه‌ته‌در.

ضیا سعیدله‌رنك آڭلادیغینچا مارقسیزم، اونوتیلمه‌س قیمتلی اثرله‌ر یازغان «آلتون أدیب» خالده خانم‌نك قورال کوته‌ریب «ملی جهاد مقدس»گه قاتناشغانینی، حمدالله صبحی، یونس نادی وه یعقوب قدری بیکله‌رنك تورك خلقینك ملی تویغولاریغا خدمت ایتکه‌نله‌رینی تورکستانلیله‌رگه بیلدیرمه‌سده‌ن «یاپیب» قویوشنی طلب ایته‌ر ایکه‌ن. چونکه بوکه‌بی حقیقتله‌ر تورکیه‌ده قابول ایتلگه‌ن ملی أداره اصولینی ساویت اصولنده‌ن یوقاری قیلیب کورسه‌تیشکه سبب بولور هه‌م‌ده تورکستان تورك خاتون-قیزلارینك کوز آلدیلاریدا روزا لوقسه‌نبورغ، کلارا تسه‌تکین وه کروپسکایا (له‌نین خاتونی) لاردان خالده أدیب خانمنی یوکسه‌ك کورسه‌ته‌ر ایمش. حقیقتاًده نیچه ییللاردانبری قوموینست فرقه‌سی رهبرلگنده ایشله‌ب، ساویت حکومتی وه بوتون دنیا پرولتاریاتینك حمایه‌سنده یورگه‌ن بو اوچ «قیزیل بابیچا»نك «عالمشمول» اعتباری خالده خانم اسمینك تورکستان مجموعه‌سی صحیفه‌سنده بر گنه دفعه آتالغانینی کوته‌ره آلماسدان یوقالیب قالیش خوفی آلدندا قالغان!...

ضیا سعید، جوراقول وه کامل علی‌له‌ر خالده خانمنك «آتشدان گوملـه‌ك» روماننك روسچه ترجمه‌سیگه مشهور قوموینستله‌رده‌ن

قاتانيان‌نڭ يازغان مقدمه‌سيني اوقوماغان بولسالار كيره‌ك. اومقدمه‌ده قاتانيان خالده خانمنڭ «شايان دقت ترجمهٔ حالندان (بو سوزله‌ر قاتانيانڭدر) قيسقاچا بحث‌ايته‌ركه‌ن خالده خانمني «ايركلى آناتولى سيمبولى (تمثالى)» ديب تصوير ايته‌در.

عجبا بو ئه‌رمه‌نى بولشه‌ويك قاتانيان هه‌م توركستان ملى شووينيستله‌رنده‌ن، ياتوركيستله‌رده‌نمى؟

ضيا سعيدله‌رنڭ آچيغيني چيقارغان تاغين بر نه‌رسه بار. اوده «ملتچى تورك يازوچيلارى حقيده هاوليقوب اولارنى آسمانلارغا كوته‌رسه هه‌م «يير يوزى» توركنڭ انقلابى يازوچيسى وه شاعرى ناظم حكمت حقيده لام‌ميم ديمه‌گه‌ن».

ئه‌رمه‌نى بولشه‌ويك قاتانيان هه‌م «توركيه ادبياتيني پارلاق بر دوره‌گه يېتكيزوچيله‌ر» ديب يعقوب قدرى، خالده خانم، محمد امين، مرحوم ضيا كوك آلپ وه سائره‌له‌رنى آتاب، «توركنڭ پروله‌تار يازوچيسى ناظم حكمت»نى ايسله‌مه‌سده‌ن اوتكه‌ن.

بو بر تاماندا تورسون. قاتانيان توركيه‌نڭ «اويغانيب كيله ياتقان شرق عالمينڭ برنچى قاتارندا» بولغانيني يازغان. اگر بو جمله‌له‌ر بر توركستان غازيتاسى صحيفه‌سنده بر توركستانلى تاماندان يازيلسا ايدى، ضيا سعيد، جوراقول وه كامل على‌له‌رگه اوخشاب هاوليققا-نلار نيمه دير ايديله‌ر!...

II — «يير يوزى»نڭ توركستان بولشه‌ويكله‌رى كوزى آلدندا عفو ايتلمه‌س گناهى اونڭ «حمدالله صبحى، يونس نادى، يعقوب قدرى بكله‌ر وه خالده خانم توركيه‌نڭ ملى قورتولوشى يولندا او-نوتيلمه‌س خدمت كورسه‌تديله‌ر» وه «تورك اويلارينى قوياش ياروغى زينه‌تله‌يدر» ديگه‌نله‌رى گنه ايمه‌س. «يير يوزى»نڭ اونده‌ن باشقا عيبله‌رى‌ده بولغان: مثلا «يير يوزى» شو (1931) يلنڭ باشندا چيققان نومروسنده ساويت اتفاقى باش حكومت رئيسى مولوتوف‌نڭ فوتوغرافدان (رسمنده‌ن) توركيه‌لى فؤاد درويش رسميني بويو-

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

كراق ايتب باسيب چيقارغان!...

انقلاب جانوارلارى بوندەى بر حقارت وە خورلقنى كوتەرە آلسينلارمى ؟

«يىر يوزى»نك يوقاريدا كتيرديگمز «گناهلارى» اونك «ياتتور كيستلك» جنايتندەن بولسا ، بو مجموعەنك ملى شووينيستلك جنايتلەرينى اثبات ايتە بيلەدرگەن گناهلارى توبەندەگيلەردەن عبارتدر. «يىر يوزى» يازادر: «نوايى تورك تيلينى تيرگيزگەن وە چغتاى ادبياتى ديگەن بر أدبى مكتبنك بوكونگەچە ياشاماغيغا سبب بولغان بر كيشيدر. شونك اوچون اونى تانيماق ، اونى تقدير ايتمەك بوتون توركلەر اوچون بر وظيفەدر».

ضيا سعيدلەرچە نوايى اسمى هيچ آتالماسا ، اونوتيلسە ،توركستان تاريخندان اوچورولسا ايدى. حقيقتاًدە بو ميرعلى شير نوايىنك بولشەويكلەر آلدندا گناهى جودە كەتتەدر. بو نوايى بولماسايدى ، ضيا سعيدگە اوخشاغان «أديبلەر» ، هەم ، كيم بيلسين ، بر اسمگە ايگە بولا آلورلارميدى!

مشهور روس ماسالچيسى قريلوف (Krylov) نك «حوراز وە بولبول» حكايەسندە حوراز: «بولبول يامان سايراماس ايكەن؛ اگر او (بولبول) بزديك حورازدان درس آلسايدى ، ياخشيراق سايرار ايدى» ديمش. مەنە توركستاننك بو «قيزيل حوراز»لارىدا نوايى كەبى ملى بولبوليمزنى توبەنلەتمەكچى بولادرلار!...

آرتق ضيا سعيد ، جوراقول وە كامل على لەرنك باشقا آحماق سوزلەرى اوستندە توختاماسدان مقالەمزنى بتيرمەكچيمز. بو اسمى يازيلغان اوچ «قيزيل حوراز»نك يازغانلارينى اوقوغاندان سوك ، توركستان خلقينك حددەن تاشقارى آحماقنى «قيپقيزيل آحماق» ديب آتايدرغانينى ايسلەمەى بولمايدر. چيندەندە ملى قورتولوشنى بو ضيا سعيدلەر كەبى آگلاش ، توركستان خاتون-قيزلاريغا روزا لوقسەن-

بورغ ، کلاارا تسه‌تکین وه کروپسکایا، دیك «قیزیل بایبیچا» لارنی روحچه وه ملیتچه خالده خانمدان یاقین قیلیب کورسه‌تیشکه اوروـ نوب یوروش وه میرعلی شیر نوایی‌نی تورکستان تورکله‌ری ملی تاریخندان وه ادبیاتنده‌ن چیقارتیب تاشلاش حرکتیگه بیریلمه‌ك اوچون حدده‌ن تاشقاری آحماق ، قیپقیزیل آحماق بولوش کیره‌ك.

مصطفی

* * *

آلدامچی موسقوا (*)

بولشه‌ویك‌ ره‌ژیمی وه موسقوا دیکتاتورلغی تورکستان دهقانلاـ رینك‌ بوتون دنیاچه بیلگیلی بولغان عائله‌وی ، اقتصادی سیسته‌مله‌رینی یقاراق یریگه قولله‌کتیف سیسته‌می قورارکه‌ن اورتا حاللی ایکینچیله‌رنی‌ده قولخوزغا اشتراك ایتدیرمه‌ك اوچون بار کوچیله تیریشیب ، اونلارنك‌ تجربه وه بیلگیله‌رنده‌ن فائده‌له‌نیش سیاستینی توتکه‌نله‌ر ایدی.

1931 نچی ییل کوکلمه‌ده ، ایکینچیله‌رنك‌ ده‌له ایشله‌ریگه باشلایاجاقلاری بر سیرادا ، موسقوا تورکستان دهقانلاریغا قارشو یوروتدیکی سیاستینی تیگیشتردی. تورکستانده‌گی یرلی بولشه‌ویك‌ـ له‌ر واسطه‌سیله باشقا بر اویون اویناشغا کیریشدی. «کوب ایشله‌گه‌ن کوب قازانیر» شعاریله ایکینچیله‌ر آراسندا پروپاغانداغا باشلادی. عموماً تازه یوره‌کلی وه یاراتیلیشدان صاف کوکللی بولغان تورکستان قیشلاقیلاری بولشه‌ویکله‌رنك‌ بو یالغاندا که‌م شعاریگه ایناناراق صمیمیتله ایشله‌شکه باشلادیلار.

تورکستانده تاراتیلماقدا بولغان تورکچه وه روسچه ساویت‌مطبوـ

(*) بو مقاله «موسقوا تورکستان رنجبرله‌رینی اغفال ایدییور» سرلوحه‌سیله بویوك توغانیمز «یه‌کی تورکستان» مجموعه‌سینك 36 نچی سانندا وه رفیقمز «یلدیریش غاریتاسینك 48 نچی نومروسنده باسیلمشدر . باشقارما .

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

عاتی ، تورکستان قیشلاقیلارینك بو ییل زراعت ایشله‌رنده کوب تیر-
یشقانلق کورسه‌تیب ، ساویتلارغا لازم بولغان پاختا وه باشقا ایکینله‌ر-
نی پلاندا کورسه‌تیلگه‌نده‌ن‌ده آرتق به‌جه‌ریلگه‌نلگینی سیوینچله‌رله
قید ایته‌ره‌ك بو موفقیتنك سرینی یوقاریدا ذکر ایتلگه‌ن شعارده بولغا-
نلغینی سویله‌ب ، بو شعارنك مهم رول اوینادیغینی آچیقچا یازماقدادر.
ساویت مطبوعاتیغا دقت بله‌ن کوز کیزدیریلسه آگلاشیلیر ، که
باباقیش تورکستان قیشلاقیلاری تملك وه تصرف که‌بی نعمتله‌رنك
بو شعار واسطه‌سیله آنجاق توشینی کوره بیلمشدر. چینده‌ن‌ده ایشنك
ایچ یوزی بوتونله‌ی باشقادر.
27. IV. 31 تاریخلی „Pravda Vostoka“ ده «Drennov» امضا-
سیله باسیلغان مقاله بولشه‌ویك اویونینك پرده‌سینی کوته‌ریب حقیقی
صحنه‌نی کورسه‌ته‌در:
«قوموینیست فرقه‌سی تاماندان بیریلگه‌ن دیره‌کتیفکه کوره:
1 — خصوصی چالیشقان قیشلاقیلارنك حکومت طرفنده‌ن یاسالغان
پلانلارنی به‌جه‌ره‌بیلیشله‌ری اوچون تدبیرله‌ر کورمه‌ك؛ 2 — قولخوز-
لارنك اونومله‌رینی تیگ اوله‌شمه‌ك اوچون فرقه تاماندان بیریلگه‌ن
دیره‌کتیفکه کوره تشکیلاتله‌ر توزمه‌ك؛ 3 — اورتا حاللی ایکینچیله‌رنی
یوقاتماق؛ 4 — ساویتلار تاشقاریسنداغی چیت أولکه‌له‌رگه قیلیناجاق
اخراجاتنی کوزده توتمه‌ك».
مقاله‌نك خلاصه‌سی بو تورت ماده‌ده توپلانمشدر. بو اساس
نقطه‌نی مطالعه ایتوچی سایغیلی اوقوچیلاریمز ، «کوب ایشله‌گه‌ن
کوب قازانیر» شعارینك بولشه‌ویکله‌رچه معناسینی وه موسقوانك
تورکستان قیشلاقیلارینی قاندای آلداغانلارینی طبیعی قیینلقسز ،
قولایغنه آگلارلار.
بز اوتکه‌ن اون اوچ ییل ایچنده بولشه‌ویکله‌ر تاماندان اورتاغا
آتیلغان سانسز شعارلارنك حقیقی معنا وه ماهیتینی یاخشی بیلگه-
نیمزده‌ن بو سوڭ شعارنك‌ده قاندای بر «یالدیزلی حب» بولغانینی

وه تأثیرینی آولدەن تخمین ایتمشدك. حتی موسقوادا گی آوروپا وه آمریقا مطبوعات مخبرلەری بو «کوب ایشلەگەن کوب قازانیر» شعارینی غازیتالارندا تارقاتارکەن آستیغا: «قوموونیزمدان قاپیتالیزمغا بر باساماق!...» دیگەن عبارەنی یازیشلاری بزنی آغرایترغان!ایدی!

بوکونگەچە یوروتولگەن بولشەویك سیاستینك حقیقی جریانینی سیزە آلماغان آڭ بویوك غرب مطبوعاتینك بو دقتسزلیغی جداً شایان حیرت ایدی. بەلکی اونلاردا سوگراداڭ خبرلەرینی توزەتمشلەر وه اوقوچیلارینی یاگلیش فکرگە توشمەسلککە تیریشمشلەردر...

قوجا اوغلی عثمان

* * *

روسیەدە سیاسی احوال

روسیە مرکزندەن کیلگەن خبرلەر ساویت حکومتینك یەك آغیر سیاسی بحران دوری کیچیرمەکدە ایکەنینی کورسەتمەکدەلەر. اونوتمەسلك کیرەك، کە اون اوچ یاریم ییللق قانلی عمرندە ساویت حکومتی قیسقا وقت بولسا هەم نورمال سیاسی حیات کورە آلماغاندر. بونك سببی بولشەویکلەرنك سویلەدیگینچە «تیشقی وه ایچکی صنف دوشمانلارینك ساویت اتفاقیغا قارشو یورگیزمەکدە بولغان حرکتلەری» ایمەس، بەلکی ساویت حکومتینك توغولغان کوندەن باشلاب بوتون «بورژوا وه ملی» دنیاگە اوزینی دوشمان اعلان ایتب، ایچکی وه تیشقی سیاستینیدە شونگە قاراب یورگیزگەنلگیدر.

روسیە ایچکەریسندە بولشەویك حکومتیگە قارشو باش کوتەریب چیقادرغان هیچ بر «صنف» هیچ بر اویوشتریلگەن (متعضو) کوچ قالمادی. بوتونیسی داغیتیلدی، پریشان ایتلدی.

آزغنە مادی کوچکە ایگە دهقانلار (بولشەویکلەر تعبیرنچە «موشتومزورلار»)نك ماللاری وه یرلەری آلیندی، اوزلەری آتیلدیلار. بیلەرمەن ضیالیلار: «زیانچیلق» بلەن عیبلەنیب یوقاتیلدیلار.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بونلارنىڭ يوقاتىلماي قالغانلارى ايسە، تىل آغىزلارى باغلانىب فرقە قونترولى آستىدا، سوادسىز، عوام كور بولشەويكلەرنىڭ كورسەتىشلەرى بويونچە ايشلەشكە مجبور ايتلديلەر. بو حال لەنىننىڭ نظريەسىنچە روسيەنى «جنت وضعيتى»گە ئەيلەنترەجەكدى. فقط ساويت حكومتىنىڭ اويارغانى بولمادى. «صنف دوشمانلارى» ھەيدەلگەن «جهنم»گە بولشەويكلەرنىڭ ھەم توشوب قالىشلارى خوفى كورونوب قالدى...

لەنىن ساويت حكومتىنىڭ قورقولى چوقور بر اورانىڭ چيتىگە كيليب قالغانىنى آڭلاب 1922 نچى يىلى «يەڭى اقتصادى سياست» (روسچە «نەپ») ديگەن بر «مانەورا» باشلاغان ايدى. 5-6 يىل سورگەن بو «نەپ» بولشەويك حكومتىگە آنچاغنە فائدە وە كوچ بيرە بيلدى.

1927/28 نچى يىللاردا ستالين «نەپ»گە «نهايت» بيردى. «موشنو مزور» ، «زياتچيلار» وە «ييرلى (غيرى روس) ملتچيلەر»گە قارشى اوقلار ياغمورديك ياغديريلدى.

روسيەنىڭ تەخنيك وە علمى كوچسزلىگىگە قاراماسدان، ميليونلارچا بيلەرمەنلەر طلب ايتەدرگەن «بيش ييللق پلان»غا كيريشيلدى. روسيەدە يېتەرلىك ماشينالار يوق. خلقنىڭ اوستندەگى كيملەرىنى، آغزنداگى يمەكلەرىنى تارتىب آليب بورژوا آمريقا وە آوروپادان تيوشلى ماشينالار ساتوب آلندى.

ماشينالار كيلتريلدى، لاكن ساويت حكومتى قول آستيدا اولارنى يورگيزە آلورلق، توزەتە بيلەرلىك اوستالار يېتەرلىك درجەدە تاپيلمادى...

«بيش ييللق پلان» مملكتنى بايىتماق، خلقنى تويديرمەك ييرىگە بوتون اھالينىڭ ناراضيليغىنى، دوشمانليغىنى آرتيردى وە ساويت حكومتىنى قايتادان قورقولى چوقور بر اورانىڭ چيتىگە كيتريب قويدى. لەنىن زمانندەگى «يەڭى اقتصادى سياست»گە اوخشاش بر

سیاستنی ستالین هەم باشلاماق مجبوریتندە قالدی.

بو یەگی سیاست ایکی قسمدەن عبارت کورونەدر:

بریسی: مال وە یېرندەن ئەجرەتیلیب اورنندەن آغداریلغان موشتومزورلار اوچون «عفو عمومی» اعلان ایتیش.

سوڭ بیش یل ایچندە ساویت حکومتیگە دوشمانلق کورسەتیشنی تاشلاغان موشتومزورلار سیاسی حقوقلارغا ایگە بولا آلورلارمش.

ایکنچیسی: ستالین‌نڭ 23 نچی ایوندە سویلەدیگی نطقدە ئەیتیلمشدر. ستالین‌نڭ بو نطقی موسقوا غازیتالارندا ایول (تموز)نڭ 5 ندەگنە باسیلیب چیقدی. دیمەك بولشەویکلەر بو مهم سیاسی پروغرامنی ایکی هافتاغا یاقین یاشیرغانلار.

ستالین‌نڭ بو نطقینی ساویت حکومتینڭ بوکونگەچە تطبیق ایتب کیلدیگی ایچکی سیاستیگە بوتونلەی قارشو، دیسەڭ یا گیلمایمز.

ستالین شوندەی دیدر:

«بعضی اورتاقلار فابریقالار أدارەسی باشیغا فرقە اعضالارندان بولغانلارنی گنە قویوش کیرەك دیب اویلایدرلار. بونڭ نتیجەسندە درایتلی وە تشبثلی فرقەسزلار اورنیغا درایتسز وە تشبثسز فرقە اعضالارینڭ تعیین ایتلگەنلەرینی کورەمز. بوندای «سیاست»دەن آحماق بر نەرسە هیچ بولماس»

ستالین فرقەسزلارغا احترام وە تعظیماتلی سوزلەر ئەیتکەندەن سوگرا، ایسکی بورژوا مهندسلەرینڭ ساویت روسیەنڭ ایچکی ایشلەریگە قاریشماقچی نیتندە یورگەن دوشمانلاردان بولغانلاریغا ایناناماید رغانینی سویلەگەن. ستالین‌چە بورون باشقاچا توشونگەن ایسکی بورژوا بیلەرمەنلەرینڭ احوال روحیەلەری ایمدی اوزگەرگەن ایمش. ستالین اوز نطقندە صنایع ادارەلەری باشنداگی بر نیچە کیشیلك «قوللەگیە» اورنیغا برگنە مدیر بلەن اونڭ اوروبناسارلاری توروشی طرفداری بولغانینی بیلدیرگەن.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ستالین ، «بو کونگەچە کورولگەن تجربه أداره باشندا اوتور-
گەن 10-15 کیشیلك «قولله گیه»نك کاغاز یازیش وه مبارزه یور-
گیزیشدەن باشقا هیچ بر نەرسه ایشلەی آلماغانینی کورسەتدی »دیدر..
سوزلەرینی ایشچیلەر (پرولەتاریات) مسئلەسی اوستیگه کیتر-
گەن ستالین ، ایکی بیلدانبری تطبیق ایتلیب کیلگەن «بیش کونلك
هافتا» (هافتادا بیش کون ایشلەش)نی تاشلاب قایتادان هافتادا آلتی
کون ایشلەش ترتیبیگه اوتوشنی توغری تاپقان. ایشچیلەرنك خدمت
حقی توغروسنده سویله گەن ستالین بیلەرمەن ایشچیلەر بلەن متخصص
بولماغان عادی ایشچیلەرنك خدمت حقی آراسندا آیرما بولوش
کیره کلگینی آلغا سوروب وه لەنین هەم مارقس نظریەلەریگه سو-
یکەنیب «بیلەرمەنلەر عادی ایشچیلەردەن کوب خدمت حقی
آلسونلار» دیدر...

بز یوقاریدا ستالین نطقینك بعضی نقطەلەریدە توختاب اوتدك.
بو نطقدە «یوزی کورونگەن» یەگی سیاستنك أڭ مهم بیری احترام
وه تعظیمات ایله بورژوآ متخصص ضیالیلارغا قاراب سویلەنگەن
مولایم سوزلەردر.

ستالین نك بو یەگی سیاست یولی بولشەویکلەرنی ایستەنیلگەن
«راحت اورون»گه یتکیزه آلورمی؛ بو «یەگی سیاست» خلق
کتلەسینك ساویت حکومتیگه قاراشینی یلیتیب ، بولشەویکلەر بلەن
عموم مملکت آراسندا بر «دوست کوپروك» رولینی اوینای آلورمی ؟
مەنه مسئله موندەدر.

بز تورکستانلیلەر (وه باشقا غیری روس أولکەلەری — او-
قراینا ، قافقاسیا ، ایدیل-اورال بویی) اوچون بو یەگی سیاستدەن
ایستەدیگیمز درجەدە فائدەلی نتیجه چیقماسلغی حقیقتدر. آینوقسا
بزنك تورکستان اوچون «بورژوآ بیلەرمەن ضیالی» مسئلەسی دیگەن
نەرسه بو کونگەچە چینه کەم «روس ضیالی» مسئلەسی بولوب کیلدی.
آزغنه تورکستانلی بیلەرمەنلەر بولسالار هەم اونلارنی ساویت حکو-

متی «بورژوآ ضیالی» دیب ایمەس، تورکستانلی، غیری روس، ملتچی، استقلالچی دیب عیبلەب قینادی، أولدیردی.

بزنك ملی غایەمز، ملی تیلەگیمز ساویت روسیەسینك یامالیب، قسماً توزەلیتینی ایمەس، بەلکی بو ملتلەر جهنمینك بوتونلەی یقیلیشینی وە قولاشینی طلب ایتەدر...

9. VII. مچ.

* * *

آندیجان قوزغالیشی حقندە

(33 یل تولوشی مناسبتیلە)(*)

تورکستان تاریخینك روسیە استیلاسی دوریگە قاراشلی صحیفە‌لەرینی کوزدەن کیچیرگەندە بوتون آیدینلقی بلەن کورولەدرگەن بر نەرسە بار ایسە اودە خلقمز روحندەگی مقاومت تویغوسینك استیلا حرکتی بلەن موازی صورتدە انکشاف ایتکەنلگیدر. قای یرگە استیلاچی روس کوچلەری کیریب اسارت یلی ایسمەگگە، قانلی ظالم روسیە حکمرانلغی اوزینی کورسەتمەککە باشلایینچە او دائرە اهالیسی حیاتندەگی غلیاندە اوسە باشلادی. فەرغانەدەدە عینی حالنك بولوب اوتکەنینی اوتکەن یازولاردان آڭلادق. اوتکەن 1875/76 نچی یللارندا بولوب اوتکەن آفتاباچی عبد‌الرحمن بیك وە پولادخان عصیانلاری روسیە استیلا بایراغینك کیریشیگە قارشو ایلیك کوتاریلیش ایدی. بو عصیاننی متعاقب کیتمە‌کیت کیلگەن 78، 82، 84، 91 یللارنداگی توپالانلار فەرغانەدە روسیە استیلاسینك قاندای قارشولانغانلیغنی وە بو استیلانك خلقمز روحندە قاندای تأثیر قالدیرغانلیغنی آچیق کورسەتەدرگەن جانلی بر دلیلدر. بو آرقاسی کیسیلمەگەن فەرغانە قوزغالیشلارینك برسیدە آندیجان

(*) تەخنیکی سببدەن بو مقالەنی اوتکەن سانغا کیرگیزە آلمادق. باشقارما.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

قضاسینینگ میک تیپه قیشلاغنداگی «دوکچی ایشان» لقبله تانیلمش محمد علی (مادالی) خلفه درگاهندن باشلانغان عصیاندیر.

دوکچی ایشان قوزغالیشیغا تورلی آدمله‌ر تورلوچه توس وه اسمله‌ر بیریب یوره‌دیرله‌ر. بیزچه او هه‌ر نه‌رسه‌ده‌ن آول ایزیلگه‌ن خلق کتله‌سینینگ طاقتی خارجنده بولغان ظلم وه قهرگه قارشو کوتاریلیشیدیر. عصیاننینگ سببینی قیدیروچیله‌ر ایچنده ایشاننینگ «خلیفه وکیلی» بولوب حرکت ایتکه‌نیگه قیمت بیریب ایناوچیلار هم باردیر. بعضی تیکشیروچیله‌ر (محققله‌ر) ایشاننینگ بیاننامه‌سیده‌ن بعضی فکرله‌رنی کیلتیریب بو عصیاننینگ «پان‌اسلامیستلیک» (اتحاد اسلام) حرکتینینگ بیر تورلو کورونیشی، مسلمانلیق حسیاتینینگ کافرله‌ر حکمرانلیغیغا قارشو غلیانی دیب اویله‌یدیرله‌ر. یه‌نه بیر باشقا گروپپه روس استیلاسینینگ کیتیرگه‌ن سیاسی وه اقتصادی سیسته‌میگه اوز ایشینی اویدیره آلماسدان ضرر کوره‌دیگه‌ن بولغان ییرلی ایشان، دره‌بیک وه بایلارنینگ قوزغوسی دیب قارایدیرلار.

بیزچه قوزغالاننینگ اصل سببی یات حکمرانلیغینینگ معنوی وه حرتی حیاتیگه کیلتیره‌دیگه‌ن بولغان ضربه وه ضررینی کوره‌دیگه‌ن بولغان خلق روحنده توغیشی مقرر ملی تویغو، ملی به‌نلیک، ملی منفعت مسئله‌سیدیر. طبیعی، هه‌ر بیر اجتماعی، سیاسی حادثه‌ده بولغانی که‌بی بو ییرده‌ده ایشنینگ یوزه‌گه چیقوب فعال بیر شکل آلیشی اوچون ظاهری عامللارغا احتیاج بار ایدی. ایشان مسئله‌سی‌ده مه‌نه شو اصلنده خلق روحنده حاضرلانغان غلیاننینگ یوزه‌گه چیقیشی اوچون لازم بولغان واسطه‌ده‌ن گنه عبارتدیر. اصلنده ایسه روس ایمپه‌ریالیزمی کوچی بله‌ن ایزیلمه‌ک، یوقالماق ایستمه‌گه‌ن تورکستان خلقینینگ روحی چار-پیشماقدا ایدی.

دوکچی ایشان حرکتینینگ سببله‌رینی قیدیرار ایکه‌ن اونینگ حاضرلانیش یولینی کوزده‌ن قاچیرماسلق کیره‌ک. واقعاً ایشاننینگ ییللارچا تورلو طرفله‌رده تشکیلات یاراتو تشبثله‌ری، اونینگ توغری-

مى ، يالغانمى (بزچه مقرر يالغاندر) «خليفه وكيلى» مەن ديب وثيقە-
لەر حاضرلاب حلق حسياتينى اوزيگه تارتقانليغى وە باشقا بر،قانچا
دليللەر ايشاننك كوبدەن بونداى بر فكر تاشيغانليغينى كورسەتەدر.
بز جوده ياخشى بيلەمزكه ايشاننك نفوذى أڭ كوب فەرغانه ، ييتى‌سو
وە سيردريا ولايتلەرينى بيرلەشتركەن بورچه كده ياشايدرغان قيرغز-
لار ايچنده تارالغان ايدى هەر يل ايشاننك زيارتيگه كيلگەن مريد-
لەرى اوز تورموشلەرنده كون كوندەن آرتماقدا بولغان آغيرلقدان
شكايت ايتيب اوندەن كومەك طلب ايتەرلەر ايدى. نهايت ايش شو
درجه‌گه كيلدى كه بو مريد اهالينك كوپى آغير وضعيت ايچنده
قالديلار. بونى آچيق كوزلى ايشان بەلكىدە مريدلەرندەن ياخشيراق
كورمه‌كده ايدى. بو سفالتنك اصل عامليني كوره آلماغان مريدلەر
ايشاننك «كرامتيگه» گنه كوكەنەرلەر ايدى.

حادثەنك ايچكى عاملى خلقنك قانينى سوروب كوچينى بتير-
يشگه قصد ايتكەن روس ايمپەرياليزمى بلەن نوركستان خلقينك
روحى وە منفعتى آراسنداگى ضديت بولسا ، ظاهرى جهت‌ده او
قانلى حكمرانلق طرفندەن يوروتيلگەن سياست آرقاسندا اورتاغا
كيليب چيققان اقتصادى وە اجتماعى آغيرلقدر.

نهايت ، مريدلەرينك قيستاوى بلەنمى يوقسا اوز حاضرلغينك
ييتەرلك درجه‌ده بولغانليغى قناعتى بلەنمى ، ايشان 1898 نچى يل
اورتالارندا فعاليتكه كيچيشكه قرار بيرەدر. چيقيش كونى 30 نچى
ماى كيچەسى ايدى. أڭ آول هەر طرفده‌گى مريدلەر ، طرفدارلار
معين زمانده توپلانوب كورسەتيلگەن يرلەردەن حركت ايتشكه‌دعوت
ايتيلەدرلەر. پلان بويينچه حركت اوچ جبهەدەن باشلاناجاق ايدى.
30 نچى ماى كيچەسى عسكرلەر اويقوده ايكەن آنديجان ، مەرغيلان
وە اوش غارنيزونلاريغا هجوم ايتيليب قوراللارى قاچيريلاجاق‌ايدى.
بر تاماندان مريدلەرنك بوتونيسى معين وقتده كورسەتيلگەن يرلەرگه
كيليب توپلانا آلماديلار. ايكنچى تاماندان تورلو سببلەردەن مەرغيلان

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولليازمىلار ئامبىرى

وه اوش حرکتلەری ایشکه آشیریلا آلمادی. دیمەك یالغوزگنه ایشان‌نك شخصاً أداره ایتدیگی آندیجان حرکتی ایشگه آشیریلا بیلدی. 30 نچی مایده یه‌گی قیشلاقداگی ایشان درکاهیگه توپلانغان جماعت، مریدلەر ایشان تومارلارینی بویونلاریغا آسوب آلغاندان سوگرا فاتحه آلوب یولغا توشدیلەر. تون یارپسنددان سوگرا ساعت 3 لەردە عسکرلەر اویقوده ایکەن جماعت قیشلا قارشوسندا ایدی. ترتیبسز جماعت، أڭ آول بر قیشلاغا هجوم ایتوب ایشنی بتیرگەندەن سوڭ ایکنچی قیشلاغا هجوم ایتمه کچی بولدی. فقط برنچی قیشلادا توپلانغان بولور ایکەن او بر قیشلالارداگی عسکرلەر اویغانوب مسئلەدەن خبر آلغان وه بوتون حاضرلقلارینی کوروب قویغانلار ایدی. جماعت برنچی قیشلادان چیقوب ایکنچیسی اوستیگه یورمه کچی بولغاندا سلاح آتشلاری بلەن قارشولاندی. او زمان ایشان‌نك «کرامت» وه «تومارلار»ندان فائده چیقماسلیغی آڭلاشیلوب عصیانچی جماعت صفی بوزولماغا باشلادی. ایشان‌نك اوزی هەم قاچقان، جماعت تارقالغان، عصیان یاتیریلغان. بو صورتله غالب بولغان روسلەر آدەم آولاشغا باشلامشلاردر. 3 نچی ایيونده قولغا توشکەن ایشان بلەن 775 قدر کشی قاماقغا آلینوب، سوگرا بونلاردان 360 کشی آزاد ایتیلدی. قالغان 415 کشی محکمه‌گه بیریلیب 18 ی آسیلدی، 344 کشی تورلو مدتلەرگه سورگون قیلندیلار. 18 کشی سیبریاگه سورولدی. اوتوز ایکی گنه کشی آقلاندی(*).

مسئله یاتیریلغاندان سوڭ روس حکومتی بوتون أولکەده أداری، حربی وه سیاسی تدبیرلەر کوردی. بو تدبیرلەرنك باشلیچالاری شوندەی خلاصه ایتیله آلور:

* فەرغانه‌گه بورونغیغا قاراغاندا آرتیغراق عسکری کوچ بیرلەشتریلەجەك ایدی. بوتون تورکستان أدارەسیگه یەنەده آرتیغراق حربی روح بیریلەجەك ایدی. عمومی والی وه ولایتلەردەگی حربی والیلارنك صلاحیتلەری کیگەیتریلدی، حتی عدلی أدارەلەر والی‌نك

(*)بو قوزغالیشدا روسلەردەن 22 کیشی أولمش وه 20 کیشی یارەلانمش ایدی. باشقارما

قاراماغی آستیغا بیریلدی. بوتون أولکه‌ده پولیس وه ژاندارما قوتله‌ری کوچه‌یتیریلدی.

1886 نچی ییلدان‌بیری ییرلی اهالی تاماندان سایلانماقدا بولغان میگباشی، آقساقال که‌بی کیچیك ییرلی مأمورله‌ر قضا باشلوقلاری طرفنده‌ن بیلگیله‌نه‌دیرگه‌ن بولدی.

تورکستانده شاشیلیچ بیله‌ن روس قیشلاق مهاجرله‌رینیك سانینی آرتیریش اوچون جدی تدبیرله‌ر کورولدی. ایکنچی طرفده‌ن‌ده أیدیل بویی تورك‌تاتارلاری وه عمومیله روس کلیساسی منسوبی بولماغانلار اوچون تورکستانگه مهاجرت یاساق قیلندی.

«روس‌ییرلی مکتبله‌ری»نك سانینی آرتیریب تورکستان بالالارینی روس روحنده تربیه ایتش اوچون بو ایشکه روس روحانیله‌رینی جلب ایتش قارارلاشتریلدی.

مه‌نه بوده بر خلقنك اوز أوستیگه یوکله‌تیلگه‌ن آغیرلقلاردان قیلغان شکایتیگه روس حکومتینیك بیرگه‌ن جوابی. عصیان مسئله‌سنده محاکمه ایتیلیب جزا لاندیریلغانلارغنه ایمه‌س، بوتون فه‌رغانه بالخاصه آندیجان قضاسی خلقی گناهکار توتولغه‌ن‌ده وه بوتون بو «گناهکار» اهالی محکمه‌گه بیریله‌جه‌ك ایدی. نتیجه‌ده ایشان‌نك قیشلاغی (میگ تیپه) تویگه توتولوب هواگه اوچورولدی، یوق ایتلدی. او اطرافداگی کیگ بر دائره‌نك ییرلی اهالیسی اوز ملکی، ییری اوستنده‌گی ایگه‌لك حقنده‌ن محروم ایتیلیب بو دائره‌گه روس مهاجرله‌ری ییرله‌شتریلدی.

بوده آز ایمش که‌بی عصیانده‌ن سوڭ آندیجان‌غا کیلگه‌ن والی گه‌نه‌رال دوخاوسکی‌نك قارشوسیغا چیقیب عفو تیله‌گه‌ن خلققا قارشو والی تهدیدکار بر وضعیت آلوب بوتون خلقنی ییرگه تیز چوکتیروب روس چارینك شرفیگه سجده قیلدیردی. بر خلقنك ملی حثینینی تحقیر دیمه‌که‌ده‌ن باشقا بر معناسی بولماغان بو حرکت 20 نچی عصر باشلارنا ایکه‌ن «مدنی» کیچینگه‌ن روسله‌ر طرفنده‌ن

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

قیلدی. او زمان بشریت حقوقی اساسیگه قورولغان آوروپا مدنیتنك قلاغوزی بولوب او تامانلارغا کیلگه‌نله‌رینی ادعا ایتیب یورگه‌ن روس‌له‌رنك اسیر وه مظلوم بر خلققا روا کوردیکله‌ری بوحقارتنی تورکستان خلقی دنیا مظلومله‌رینی قورتاروچی قیزیل روس انقلابینك قیزیل پیغمبره‌ری زمانده‌ده تکرار یاشاماق مجبوریتنده قالدی، او زمان روس گه‌نه‌راللاری طرفنده‌ن روس چاری شرفیگه سجده ایتدیریلگه‌ن خلق ایمدی‌ده قیزیل روس پیغمبری له‌نین‌نك روحیگه صداقت اوچون سجده ایتدیریلدی (*). تورکستانلیله‌رگه آق-قارا-قیزیل بوتون روس حکمرانلیغی — رنگینده‌ن قطع نظر — بر درجه‌ده دوشماندر. اونکچون او بو رنك آیرماسیغا قاراماسدان تینمه‌سده‌ن کوره‌شوب کیلمه‌کده‌در. تورکستان بو کوره‌شینی اوز مقدراتیگه اوزی ایگه بولغونچا چارچاماسدان دوام ایتدیره‌جه‌کدر.

تورکستان دوشمانلاریغا بو کوره‌ش آتشینی سوندیرمه‌ك، بوتون جهدله‌ریگه رغماً هیچ‌ده میسر بولمایدرغان بر نه‌رسه‌در. ملی کوره‌ش یورتیمزده گی یاتلار، ظالملار حاکمیتینی ییقیتیب، تورکستان اوستنده ملی استقلال بایراغینی ییلله‌تمه‌گونچه اصلا توختامایاجاقدر.

تیمور اوغلی

* * *

تورکستان ملی ادبیاتی حقنده فرانسوز مجموعه‌سی نیمه دیدر؟

یه‌کی وه پاریس‌نك ایگ بویوك مجموعه‌له‌ری قاتارندا اوزیگه آتاقلی بر اورون قازانغان «موآ» (Le Mois) مجموعه‌سی برنچی ایبونده چیققان 5 نچی نومرونده «تورکستان ادبیاتنده شعر» حقنده یاخشیغنا یازیلغان بر مقاله باسوب چیقاردی.

بز، آوروپالیلارنك مملکتمز ایله یاقینلی معامله‌سیگه آنچا اور-

(*) 1925 نچی ییلنك 21 یانوارندا ساویت حکومتی له‌نین‌نك أولگه‌نیگه بر ییللق «ماتم» بایرامی ایته‌رکه‌ن ایسکی تاشکند اهالیسینی تیز چوکتیرمشدی. باشقارما.

گەنگەن ایمەسمز. آوروپا مطبوعاتندا تورکستان حقندە یازیلغان مقالەلەرنی کوبگنە اوچرەتیش ممکندر. بو مقالەلەر مملکتیمزدەگی سیاسی کورەشلەرگە تیوشلیدرلەر وە نە قادار مهم بولوب کورونسە-لەردە دائمی صورتدە مراقنی موجب بولا آلمایدرلار. بوگون مراقلی بولغان بر سیاسی کورەش اجنبیلەر اوچون ایرتەگە اهمیتدەن توشە آلادر وە یاخود بوتونلەی اونوتیلە بیلیر. ایکنچی یاقدان، روسیە بولشەویزمینك وە آوروپاچیلغینك حاضرغی مقاومتی، شرائطی آستندا تورکستاندە (وە یا ساویت حاکمیتی آستنداگی أولکەلەرنك باشقا بر یېرندە) بولوب تورگەن وقعەلەر، اوچنچی بر دولتنك منفعتلەری نقطهٔ نظرندەن تیکشیریلە بیلیر وە قسماًدە تیکشیریلمەکدەدر.

تورکستاندەگی سیاسی مجادلە بز اوچون مراقلیدر. بز اوسیاسی کورەشدە ملی قورتولوشمزنك رهنینی کورەمز. بز خلقمزنك غدار دوشمانلاریغا قارشو یوروتمەکدە بولغان سونمەز مجادلەسی نتیجە-سندە یورتمزنك حریت وە استقلالیتنی اوروشوب آلشیغا ایناناامز.

حرث مسئلەسی ایسە بوتونلەی باشقاچادر: حرث أولمەیدرگەن وە اوزینی الیالأبد ایسلەتەتورگەن بر نەرسەدر. بر ملت اوز حرثی ایلە دوشمانینی أولدیرە آلماسا هەم، بو حرثی سایەسندە دوشمانیغا بر قورقو بیرە آلادر وە اوزیگە باشقا خلقلارنك حرمتلەرینی جلب ایتەدر.

خلقمزنك قوروق بر انسان توزندەن عبارت ایمەسدە، حرثی بر جمعیت ایکەنلگینی وە او خلقمزنك قیلماقدا بولغان مجادلەسی یالغز «قویاش آستندا بر جغرافی اورون» آلماق اوچون گنە ایمەس، عینی زماندە اوزینك حرثی یاشاییشی اوچون ایکەنلگینی بوتون عالمغا وە بالخاصە آوروپاغا کورسەتمەك — مەنە بو بزنك ایك مهم سیاسی وظیفەلەرمزدەن بریدر.

شو نقطهٔ نظردەن «تورکستان ادبیاتندە شعر» مقالەسینك پاریس بویوك مجموعەلەرندەن بریسی بیتلەرندە یوزەگە چیقیشی بز اوچون

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

آرتق درجه‌ده قووانارلق بر حادثه‌در(*). پاریس دونیانڭ حرث پایتختی سانالادر. بو حال مذکور مقاله‌نڭ اهمیتنی یه‌نه بر تاپقیر آرتیرادر. ایمدی مقاله‌نڭ اوزیگه کیله‌یلیك.

مقاله تورکستان قلاسیق ادبیاتینڭ 18 نچی عصرده زوالگه اوچره‌گه‌نینی ایسله‌تمه‌ك ایله باشلایدر. اونگه‌کوره تورکستانده ادبیاتنڭ گولله‌نمه‌سی 19 نچی عصرنڭ ایکنچی یاریمندان‌گنه باشلا-نادر؛ تورکستان خلقینڭ معاصر مدنیتنی قابولی یولندا چالیشادرغان آغیمنڭ باشندا توروچی شاعرلار یتوشه‌درله‌ر. مقاله بو آغیمنڭ شاعرلاری قاتاریدا «خواجه صدیقی»نی وه بونڭ شاگردی «حکیم زاده»نی آتایدر. لاکن حکیم زاده سوگرادان ملی یولده‌ن بورو-لوب کیته‌در وه روسیه بولشه‌ویکله‌ری تامانیدان توزولگه‌ن «خداسز-له‌ر جمعیتی»نڭ باشیغا قونوب آلادر. تورکستان تورکله‌ری بو أیل شاعرینڭ ملی ایشله‌رگه قیلغان خیانتینی سیگدیره آلمایدرلار، اونی أولدیره‌درله‌ر.

انقلاب ایله برابر تورکستان اوچون یه‌گی افقله‌ر آچیلادر. ادبیات آرتغراق گولله‌نمه‌گه باشلایدر: تیاتروله‌ر، مکتبله‌ر وه مطبو-عات وجودگه کیله‌در(**). خلقده اویانغان ملی توشونجه قومو-نیستلقنڭ یاییلیشیغا توسوق بولادر. یه‌گی شاعرلار، ساغلام حرثلی ملی روح ایله تولگه‌ن یه‌گی شعرنڭ بناسینی قورادرلار. بو یه‌گی شاعرلارنڭ ایڭ آتاقلیلاری، مقاله‌گه‌کوره، عبدالرؤف فطرت، باتو، ایلبیڭ وه چولپاندر. مقاله‌ده بو شاعرلارنڭ هه‌ر بیرنده‌ن کیچیك‌کیچیك پارچالار کیتریله‌در. ایڭ قابلیتلی (تالانتلی) وه

(*) به‌رلینده چیقادرغان „Ost-Europa“ مجموعه‌سینڭ شو ییل آپریل (نیسان) 7 نچی سانندادا «تورکستانده شاعرلار وه شعرله‌ری» „Dichter und Dichtung in Turkestan“ عنوانلی 19 بیتلك بر مقاله باسیلمشدی. باشقارما.

(**) تورکستانده تیاترو، مکتب وه مطبوعاتنڭ ظهوری انقلابده‌ن کوبگنه آول، «جدیدچی» آتالوب کیلگه‌ن ملتچی منورله‌رمزنڭ چارلق استبدادینڭ آغر شرائطی آستنداغی سعی وه حرکتله‌ری ایله باشلاغان. باشقارما.

يه‌گی نسلده ایک‌کوب تأثیر قالدیرغان شاعر دیب بالخاصه فطرت ایله چولپان آلغا سورولمه‌کده‌در.

چولپان حقنده، از جمله، شوندای یازیلغان:

«... چولپان یالغز تورك عالمنده‌گنه ایمه‌س، آوروپادا هه‌م مشهور بر شاعردر. اونك شعرله‌ری وه تیلی تورکستان تورکله‌رینك قلاسیق ادبیاتینی ایسله‌ته‌در. چولپاننك بوتون شعر وه شرقیله‌ری اولکه‌ده بوتون خلق طرفنده‌ن سویله‌نه‌در. اونك پیه‌سه‌له‌ری (تیاترو پارچالاری) تورك تیاتروسینك قارشوسیغا یه‌گی افقله‌ر آچادرلار.»

مقاله توبه‌نده کوچوریلگه‌ن سطرله‌ر بله‌ن بیته‌در:

«... تورکستان شعرینك‌گولله‌نمه‌سی ملی تویغونك اویغانیشی ایله باغلانغان. بولشه‌ویکله‌ر بو حرکتنی سوندورمه‌گکه تیریشه‌درله‌ر. لاکن خلقنك یاشاماق قابلیتی بارغان‌ساری محکمله‌نمه‌کده‌در. تورکستان یالغز ملی استقلالی اوچون گنه ایمه‌س، عینی زمانده اوزینك حریتچه یه‌گیله‌شمه‌سی اوچونده کوره‌شمه‌کده‌در.»

بز، بوکون موسقوا بولشه‌ویزمینك بوتون آغولی اوقلاریغا هدف بولغان تورکستان ادبیاتی حقنده مراقلی بر مقاله‌نك آوروپا مطبوعاتندا یوزه‌گه چیقووی فاکتی وه پاریس‌نك آتاقلی بر مجموعه‌سی تامانندان ملی مجادله‌مزگه توغرو بر قیمت بیریلووی یوزنده‌ن قوواندیشمزنی بیلدیره‌مه‌ی توره آلمایمز.

توغرو. تورکستان آنجاق اوز سیاسی استقلالی اوچون گنه ایمه‌س، عینی زمانده اوز ملی تورك حرتی اوچونده کوره‌شمه‌کده‌در.

چوقای اوغلی مصطفی

ابراهیم بیك لاقایلی

ساویت تیله‌غراف آجینته‌سی، تورکستاننك تاجیکستان قسمنده بولشه‌ویك قیزیل قوشونی ایله باسماچیلار آراسندا بولوب اوتکه‌ن

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بر سوغیش اثناسنده ابراهیمبیكٔ لاقایلی نك قیزیللار قولیغا توشیریلب تاشكندگه کیلتیریلگه‌نلگی خبرینی بیرمه‌كده‌دیر.

ابراهیمبیكٔ لاقایلی تورکستان عصیانچیلاری باشلوقلاری ایچینده شیر محمدبیكٔ (کورشیرمه‌ت) وه جونایدخان دیك آلڭ اینه‌رژیلی (غیرتلی) لاردان ایدی. بو کیشی بوروتغی بوخارا امیری — روس گه‌نه‌رالی — سید میر عالم طرفداری اولاراق، اوز قوماندا‌سی آستیدا کیلگه‌ن یگیتله‌ری‌ایله اون ییلدان آشیقدر، که شرقی بوخارا (بوکونگی تاجیکستان)دا ساویت حکومتیگه قارشو حرکت ایتیب یوره‌ر ایدی...

مرحوم انور پاشا بوخاراغا کیلیب تورکستان قورباشیلارینك باش قوماندانلغی وظیفه‌سینی اوز بوینیغا آلغاچ، بوروتغی امیر سید میر عالم خان چوچوب کیتیب، شول ابراهیمبیکنی اونك آرقاسیدان «قاراب» یوروشکه بیلگیله‌ب تویه‌شدی، چونکه انور «یاش تورك» نه‌رنه‌ن، «اتحاد ترقی»چیلاردن بولغانی اوچون سید میرعالم خان اونی کیله‌جه‌کده اوزی اوچون «قورقولی انقلابچی» دیب تانیردی.

ابراهیمبیکنك بولشه‌ویکله‌رگه قارشو حرکتله‌ری هه‌ر کیمنك ایسینده‌دیر...

آفغان قرالی آمان‌الله خانغا قارشو بچه ساقا قوماندا‌سی آستیدا عصیان کوته‌ریلگه‌نده، ابراهیمبیكٔ سید میرعالم مصلحتی وه بویروغی بوینچه بچه ساقا تامانیغا اوتوب، آفغان خلقینك اوز آرا ایچکی اوروشله‌ریگه قاتناشغان ایدی. بچه ساقا ییقیلیب آفغانستان قرالی تختیگه بوکونگی قرال نادرشاه کیلگه‌ندن سوگرادا ابراهیمبیك تینچ یاتمادی. او بوروتغی بوخارا امیرینك «دوستم وه برادریم» دیب تانیدیغی ناموسسز «امیر حبیب‌الله» (بچه ساقانك تختگه مینگه‌ندن سونك آلغان نامی)نك قالغیندی طرفدارلارینی توپلاب، آفغانستاننك قاتاغان ولایتنده نادرشاه حکومتیگه قارشو حرکتده بولوندی (کابلده چیقادرغان «اصلاح» غازیتاسینك 1930 نچی ییل 29 نچی

نویابر (ایکنچی تشرین) نومروسیگه باقیلسین). بر وقت ابراهیم بیکنگ نادرشاه حکومتی تاماندان توتولوب کابل‌غا کیلتریلگه‌نلگی خبری هه‌م یازیلمشدی («یاش تورکستان» سان 11).

سوڭ زمانلار ابراهیم‌بیکنگ تاجیکستانده کورونوب قالیب، بولشه‌ویکله‌رگه قارشو یه گیده‌ن حرکت ایته باشلاغانی بیلینگه‌ن‌ایدی. ایمدی ایسه ابراهیم‌بیکنگ بولشه‌ویکله‌ر قولیغا توشوب قالغانینی ایشیتیب اوتوروبمز...

یوقاریداگی قیسقا معلوماتدان ابراهیم‌بیکنگ توتدیگی سیاسی یولینی تورکستان ملی غایه‌سیغا توغری دیب ئه‌یته آلمایمز.

ملی استقلال یولیغا توشکه‌ن تورکستان اوچون بورونغی بوخارا امیری سید میر عالم‌نگ روس که‌نه‌راللاری — ایوانوف، سیدورروف، په‌تروف لاردان هیچ آیرماسی یوقدر وه بولماس‌دا. شوندای بولسا هه‌م ابراهیم‌بیکنگ یورتمز وه خلقمز قانینی سوروب یاتقان قانخور دوشمان قولیغا اسیر توشکه‌نیگه کوب آچینامز...

بز نیچه یللاردانبرلی غیرتله باتر‌لقلار کورسه‌تیب کیلگه‌ن بر تورکستانلینک عاقبتینی باشقاچاراق کوروشنی تیله‌ر ایدک. م.

* * *

یاپونیادا

«یاش تورکستان»نک اوتکه‌ن ساندا باسیلغان «یاپونیادا تورو- چی مسلمانلار وه توکیودا اسلام محله‌سی» عنوانلی مقاله‌بزگه ملتله‌ر زندانندان قاچاراق یاپونیاغا اوتکه‌ن مهاجر تورکله‌رنک یاپونیادا یه‌ک‌صمیمی‌صورتده قابول قیلینغانلارینی کورسه‌ته‌در. بوبیر، ایکنچیده‌ن «یاپونیاداگی مسلمانلار اتفاقی»، «توکیودا اسلام محله‌سی»، «تو- کیودا اسلام مکتبی» وه «توکیودا اسلام مطبعه‌سی» که‌بی ملی وه مدنی ساحه‌ده کورولگه‌ن ایشله‌ر تورك خلقینك ملی بارلق وه ملی تیلگه جاندان بیریلگه‌نلگینی ساویت روسیه وحشتی آرقاسندا یور-

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

تنده‌ن اوزاقلاشماق مجبوریتنده قالغان مهاجر قارداشلاریمزنڭ اوز آنا یورتیگه یوره‌ که‌ده‌ن پهڭ سیق وه پهڭ یاقین باغلانغانلیغینی اثبات ایته‌در.

یاقین کیله‌جه‌کده ایرکلی یورتله‌ریگه قایتاجاقلاری محقق بولغان یاپونیاداگی مهاجر قارداشلاریمزنڭ مدنی یاپونیادان اونوتولمه‌ز وه یاخشی خاطره‌لار بله‌ن آیریلاجاقلارینی ایمدیده‌ن سویله‌ش ممکندر.

یاپونیاداگی ملتجی توغانلاریمزنڭ اوز بالالاریغا آنا تیلی اوره‌گه‌تیش وه ملی ایریم هه‌م دینی عنعنه‌له‌رینی اونوتمه‌سلڭ اوچون یاپونیا مرکزنده آلتی صنفلی وه بیش معلملی بر باشلانغیچ مکتبی آچیشلاری، اوز آرا اعانه‌له‌ر توپلاب، تورکیه‌ده‌ن عرب حرفله‌ری کیلتیره‌ره‌ك توکیودا بر مطبعه یوزه‌گه چیقاریشلاری‌دا اوراده‌گی قارداشلاریمزنڭ مهاجرت حیاتنده قیلینیشی کیره‌ك بولغان وظیفه‌له‌رینی پهڭ یاخشی آڭلایدرغانلارینی کورسه‌ته‌در.

یاپونیاداگی ملتجی قارداشلاریمز شو ییل نیسان (آپریل) آیندان باشلاب یه‌نه بویوك بر وظیفه‌نی به‌جه‌ریشکه اونده‌مه‌کده‌له‌ر: اولوغ یاپون خلقینی وه کیگ یاپونیانی تورك‌اسلام دنیاسیگه‌یاقیندان تانیتماق مقصدیله توکیودا «یاپون مخبری»(*) نامیله تورکچه بر آیلق مجموعه چیقاریشغا باشلامشلاردر. بو مجموعه‌نڭ باشقارمامیزغا کیلگه‌ن برنچی وه ایکنچی سانلاریندا یاپونیانڭ معتبر کیشیله‌ری یاپونیانڭ بین‌الملل موقعی، یاپون مدنیتی، یاپون خلقینڭ اخلاقی، طبیعتی وه دینی حقنده قیسقا-قیسقا فقط پهڭ زبده‌معلوماتلاربیرگه‌نله‌ر.

شبهه‌سز بز تورکله‌رکون چیقار تاماداگی عرقداشلاریمزنی یاقیندان تانیماق ایسته‌یمز. یاپون خلقینی، یاپون یورتینی یاپونلارنڭ اوزنده‌ن اوره‌گه‌نیشیمز توغریراق بولور. «یاپون مخبری»نڭ برنچی

(*) Adresi:
„Yapon Muhbiri" Jimbocho Bldg. Imagawakoji Kanda Ku.
Tokyo — Japan

ساندا گی پروفەسور نیناکاوا چەن مقالەسینڭ شو جملەلەری یورتدا-
شلەریمزنی کوب قیزیقتیرسا کیرەك:

«یاپونیا تاریخندە 2500 ییلدان بورونغی وقعەلەر یازیلیدر.
یاپون خلقی آیریم آطەدە یاشاغانیدان یاپونلار ایلە باشقا ملتلەر
آراسندا سوغیشلار آز بولغان.

بوندەن 1731 ییل ایلگەری یاپون ایمپەراتوریچەسی زینغو
ایمدیگی قوریە اورندە بولغان سیرا گی اسملی مملکتگە عسکر یو-
باروب ضبط ایتدی. اونڭ عسکرگە بیرگەن بویروغی «باش ایگەن
آدەمنڭ هیچبریسینی أولدیرمەیگز» دیمەکدەن عبارت ایدی. دیمەك
یاپون ملتی شول قدر ایسکی وقتدەدە شفقت حسی بلەن تویغو لانغان
مدنی بر ملت ایدی. شول زماندە روما پادشاهلارندان ایمپەراتور
تسەزار غور مملکتینی ضبط ایتب، اونڭ قهرمان حاکمینی زندانغا
آتقان وە اوزون زمان زنداندا قیناغاندان سوڭ اونی وحشیانە
صورتدە أولدیرمشدی.

آمریقا وە باشقا مملکتلەرنڭ طلبی ایلە یاپونیا 1852 نچی ییل
رسمی صورتدە چیت أولکەکیشیلەری اوچون آچیلدی وە آوروپا
مدنیتی یاپونیاغا کیرە باشلادی. آوروپا مدنیتنی قابول ایتمەکدەبولغان
یاپونیا 1890 نچی ییلدە مشروطیت أدارەسینڭ قانون اساسیسینی
توزوب عسکرینیدە آوروپا اصولیغا قویدی. یاپون خلقی 70 ییل-
دانبری آوروپا مدنیتنڭ یاخشی یاقلارینی قابول ایتب اونی یاپونلاشتردی.
یاپونلارنڭ أڭ مهم ساناغان نەرسەلەری اوزلەرینڭ حریت وە
استقلالی‌در. شول سببدەن اونلار اوز یورتینی ساقلاو یولندا سو-
غیشداندە تارتینمایدرلار...»

توکیو دارالفنونی مدرسلەرندەن اینویی تیتسوزیرونڭ «یاپونیا
وە یاپونلارغا مخصوص آیریم صفتلەر» سرلوحەلی مقالەسندەن
تیریلیب آلینغان توبەندەگی جملەلەردە پەك مراقلیدر:

«یاپونیا مملکتی توزولگەندەنبری یاپونیادا بوکونگە قادار

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ایمپەراتور سلالەسی اوزگەرمەمشدر. برنچی ایمپەراتور زیممو تیننو-دان باشلانغان بو سلالەنڭ دوام ایتب کیلیشیگە بو سنە 2591 یل تولدی.

یاپونیانڭ پەك ایسکی وە اوزون تاریخی بار. یاپونیا 2591 یللق تاریخندە هیچ بر وقت دوشمان قولیغا کیرگەن ایمەس. حاضرگی کوندە کیریلەرەك اوزلەرینی دنیانڭ اولوغ دولتلەرندەن ساناماقدا بولغان آوروپا بویوك حکومتلەرندەن هەر برینڭ سوغیشلاردا یکیلیب برنیچە تاپقیر دوشمان قولیغا کیرگەنلگی تاریخی وە بیلگیلی بر حقیقتدر. یاپونیا ایسە هیچ وقت یکیلمەمشدر...»

بز بوندەن سوگرا هەم یاپون خلقینڭ دوشمانلاریغا یکیلمەسدەن اوز یورتندە هەر دائم بختلی یاشاماغینی تیلەیمز. 1905 یلندەگی یاپون ظفرینی یالغوز روس اسارتندە بولغان تورکلەرگنە أیمەس، سلطنت تورکیەسندەگی توغانلاریمزدا جان وە یورەکدەن بایراملامشلاردر. روس کیمەلەرینی باتیراراق 1905 ظفرینی قازانغان یاپون گەنەراللاری برنیچە یل ایلگەری جمهوریت تورکیەسندەدە بویوك طنطنەلەر بیلەن قارشولانیب کوب تقدیس ایتلمشلەردر. هەر حالدا یاپونیا بیلەن تورك أولکەلەرینی وە یاپون خلقی بلەن تورك خلقینی بربرلەریگە باغلایدرغان ایپلەر بار. بو ایپلەرنڭ یوغانلاشماغیغا تیریشیش هەر ایکی عرقداش ملتنڭ منفعتلەری اوچوندە لازمدر.

ملتلەرنی وحشی اسارت آستندا ایزمەکدە بولغان ایمپەریالیست روسیەنڭ شرق چیگەرەسندەگی اولوغ یاپونیانی یاقیندان تانیش آینوقسا موسقوا بویوندوروغندا ایگللەمەکدە بولغان تورك أولکەلەری اوچون اهمیتلیراقدر. دوشمانمزنڭ بویوکلگی، خلقیمز وە یورتیمزنڭ مقدراتی بارچامزدان آچیق کوزلیلکنی طلب ایتەدر.

توقتامش اوغلی

تور کستاننك بوکونگی فجیع احوالی

(تورکستاندەن آلدیغمز مکتوبدەن)

I — ... تورکستان خلقی اوتکەن قیشنی کوب آغیرلق ایچندە کیچردی. آزوق-آوقات مسئلەسی یورتیمزنك هەر تامانندا حددەن تاشقاری آغیرلاشماقدادر. کوچەلەردە آچلقدان اوزندەن کیتب، سولاییب قالغانلارنی کوب اوچرەتەمز. قوئەپەراتیفلار بیلگیلەنگەن نورمالارنی‌دا بیرمەیدرلەر. هەر تاماندا آلما چایی ایچیلەدر. تورکستانلیلەر تانیشلاریغا قوناق بارسالار اوز ئەکمەکلەر (نانلار)ینی بیرگە آلوب باراددرلار. مهمان چاقیرغان کیشی قوناقلارینك آلدیغا آلما چایندان باشقا بر نەرسەدە قویا آلمایدر.

تورکستاندە تویوب گنە یمەك یەدرگەنلەر گە. پە. ئو. مأمورلەری بلەن قیزیل عسکرلەردر. گە. پە. ئو. آگەنتلەرینك انگلیز قماشندان کیملەری هەم بار. بو آگەنتلەردەن باشقا هیچ کیمنك یوزندە رنك یوق. هەممە آچ، آریق، یاماقلی-یرتیق کیملی، سولغون، توشکوندر...

شهر بازارلاریغا کیلگەن کوچەبەلەرنك توربالارینی حتی تویە توقوملارینی‌دا گە. پە. ئو. مأمورلاری تیتیب قیدیرادرلار.

بازارلاردا کوب یوکسەك بهاگە ایشەك ئەتی ساتیلادر. بزنك اسلاملەر ایشەك ئەتی بولغانینی آنیق بیلسەلەر هەم آچلقدان آلوب یمەکدەلەر...

کیلەجەك قیشنك بویوك قیتلق ایچندە کیچەجەگی حاضردان سیزیلمەکدەدر.

اورینبورغنك نەریگی تامانندا (روسیەدە) آزوق-آوقات تورکستانگە قاراغاندا بول وە آرزانراقدر. اونگچون تورکستاندە یاخشیراق اورون توتە آلماغان روسلەر یاشیرینغنە اوی نەرسەلەرینی ساتارا روسیەگە قایتیشغا باشلاغانلار.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

II — تورکستانده خلق بویوك ناراضیلق ایچنده‌در. باسماچیلار هه‌ر تاماندا قایتادان قوزغالوب کوره‌شمه کده‌له‌ر. مارت-آپریل آیلا-رندا کەتته‌قورغان اطرافنداگی توقناشودا قیزیل عسکرله‌ر باسما-چیلارغا قارشو زه‌رلی غاز قوللانغانلار. خلق آراسیدا «باسماچیلار آفغانستاندان یارده‌م آلارلارمش» دیگه‌ن خبرله‌ر تارقالماقدادر.

تورکستان خلقینك روسله‌رگه قارشو نفرتی کون کونده‌ن زورا-یماقدادر. ترامواى وه چایخانه‌لاردا، کوچه هه‌م اداره‌له‌رده یرلیله‌ر بله‌ن روسله‌ر آراسندا آچیقدان آچیق تارتیشمالار وه جانجاللار بولادر. تورکستانلیله‌ر روسله‌رگه: «تورکستانده یالغوز تورکستانلی-له‌رنك حاکم بولیشی کیره‌ك. ساویت یورتنی کیگ. ایش قیدیرسا گز باشقا تامانغا باریگ...» دیدرله‌ر.

تیمیر یوللاردا ایشله‌وچی تورکستانلیله‌ر آنچاغنه. فقط ماشینیست-لار روسله‌رده‌ن.

تاشکند-سمرقند تیمیر یولندا اونده-مونده یرلی لوقوموتیفچی-لارغا اوچره‌ش ممکن بولسا، هه‌م تاشکند-اوره‌نبورغ یولنداگی ماشینیستلار یالغوز روسله‌ردر...

تورکستانده‌گی ملی عسکر بولوملاری روسله‌رگه قاراغاندا نظاملی وه ساغلامراق کورونه‌درله‌ر. بویوك قوماندانلارنك هه‌مه‌سی روسله‌رده‌ن. عمومیتله مسئولیتلی اورونله‌رده روسله‌ر اوتوره‌درله‌ر...

III — ... قاسمچیلار محاکمه‌سنده‌ن سوك منور قاری قاماققا آلندی. گه. په. ئو. مأموره‌ری منور قارینی قامار آلدیدا اونك اوینی قیدیریب 5 قاپ یازیلغان کاغازلار بله‌ن بر دانه تورکچه یازی ماکنه‌سی تاپوب، بوتون کتابله‌رینی توپلاب ایکی یوك آفتامابیل گه سالوب گه. په. ئو. بناسیگه آلوب کیتکه‌نله‌ر.

اوتکه‌ن ییل آپریل آیی سوگلارندا عبدالوهاب مرادنی‌ده قامادیلار. شو عبدالوهاب مراد تاشکندنك برنچی ایگه‌رچی محله-

سنده‌گی ألڭ یوقسول بر عائله‌نڭ برگنه اوغلی بولوب، کیچیلکده‌ن آناسینی یوقاتقان وه تورموشنڭ ألڭ آغیرلقلاری ایچنده اوسکه‌ن ایدی. مکتب یاشندا ایکه‌ن غازیتا ساتیب، سو تاشیب اوز قارنینی اوزی تویدیریش مجبوریتنده قالغان شو بایاقیش اوکسوز بالا اوقوشغا کوب جاندان بیریلگه‌ن ایدی. بارچا آغیرلق وه قیینلق‌لارغا چیده‌ب بیلیم آرقاسیدان یوگورگه‌ن بو عبدالوهاب مشقتله‌ر ایچنده آلمانیادا یوکسه‌ك زراعت مکتبینی بتیریب کیلگه‌ن ایدی.(1) بو ییکیت قولیغا قلم، کتاب وه کیتمان آلوب تینمه‌سده‌ن قیشلاقیلاریمز منفعتی اوچون چالیشیب توره‌ر ایدی. ساویت حکومتی شو بر یوقسول اوغلی ییگیتنی‌ده قاماب، بو یاش آتانڭ عائله‌سینی‌ده تورکستانڭ ساناقسز بختسز عائله‌له‌ری قاتاریغا قوشوب قویدی. عبد‌الوهاب مرادنڭ مکتب آرقاداشی عظیم‌بیك بیریم‌جانني ایسه روسیه‌گه کیرگه‌ن آنداباق توتکه‌نله‌ر ایدی(2). بیریم جانني روسیه‌نڭ شمالیغا سورگون قیلغانلار.

IV — ... تورکستانڭ کوزگه ایلینه‌رلك بوتون کیشیله‌ری قاماقغا آلینغانلار. عبدالله خواجه، سلیم خان طلاخانی، ایسه‌ن بیك(3)، تاشکندده‌گی قیزلار بیلیم یورتی مدیری معلم عثمان خواجه توختا خواجه وه باشقا یوزله‌رچه تورکستان ضیالیلاری حبس

(دوامی 36 نچی بیتده‌در)

(1) عبدالوهاب مراد به‌رلین یوکسه‌ك زراعت مکتبینی بتیرگه‌ن، تحصیلینك اوزون‌گنه مدتینی به‌رلین کوچه‌له‌رنده یوروب، اوز آلین تیریله قازانغان آزغنه پول بله‌ن په‌ك قیینلقلار ایچنده دوام ایتدیرگه‌ن بو ییگت، بایرام باشلاغاچ، ایشله‌ش وه پول تاپیش اوچون تیز آلمان قیشلاقلاریغا جوناب کیته‌ر ایدی. عبدالوهاب مراد 1927 نچی ییلنك آپریل آیی سوگلارندا تورکستانگه قایتقان ایدی. باشقارما.

(2) به‌رلین یوکسه‌ك زراعت مکتبینی بتیرگه‌ن عظیم بیك بیریم‌جان تورکستانگه 1928 نچی ییلنگ مارت باشندا قایتقان ایدی. باشقارما.

(3) استانبول دار الفنونینی بتیرگه‌ن ایسه‌ن بیك وقتیله تاشکندنگ « نوایی » نامنداگی اورتا مکتبنده معلم ایدی. ایسه‌ن بیك 1927 نچی ییلنگ اورتالارندا بولشه‌ویکله‌ر تاماننداٰن « زیانلی » تاپیلغان وه اوکونده‌نبرلی ساویت حکومتینگ هه‌ر تورلی قیناولاریغا معروض قالماقدادر. باشقارما.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ساويت حكومتينىڭ رحمسز قيناشلاريغا اوچرەگەن توركستان بيلەرمەنلەرندەن :

عبد الوهاب مراد

بەرلين يوكسەك زراعت مكتيبنى بتيرمش پاختا بيلەرمەنى

عظيم بيك بيريمجان

بەرلين يوكسەك زراعت مكتيبنى بيترمش. چاروادارچيلق ساحەسندەگى بيلەرمەنلەردەندر

ایتلگه‌نله‌ر. چولپان‌نی وقتنچه قاماب تیزگنه بوشاتوب یوباردیلار. فطرت‌نی هم حبس ایتمه‌کچی بولدیلار. فقط فیض‌الله خواجه «چولپان وه فطرتگه اوخشاش سیاسی حرکتله‌رگه قاتناشمایدرغان آتاقلی شاعرلارنگ قامالیشی تورکستان خلق عامه‌سیگه یامان تأثیر ایته‌در» دیگه‌ن توشونچه‌نی آلغا سورمه‌کده‌در. عمومیتله خلق ناراضیلغی حکومت باشلوقلارینی کوب قورقوتماقده‌در.

۷ — خلققا آرتق درجه‌ده ظلم قیلغان گه. په. ئو. مأمورله‌ر-نده‌ن بعضیله‌رینك، موسقوادان کیلگه‌ن فوق‌العاده قومیسیون قاراریله موسقواغا یوباریلیشی، سوك آیلار تاشکند وه سمرقندکه‌بی بویوك شهرله‌رده آتماسقه‌راغا که‌تته تأثیر ایتمشدر.

گه. په. ئو. مأمورله‌ری تاشکند چایخانه‌له‌رنده حکومت باشلو-قلاریغا قارشو آچیقدان آچیق پروپاغاندا یورگیزیب یورگه‌ن باسماچیلارنی توتوب آلدیلار. تورکستان قیشلاقلارندا باسماچیلق یعنی «ملی حرکت» تشویقاتی یورگیزیب یورگه‌نله‌رکوبگنه-کورو-نوب توروبدر...

* * *

تورکستان خبرله‌ری

I — تورکستان پاختاچیلاریغا غه‌لله بیریش ایشی ساویت حکومتی تامانیدان توبه‌نده‌گیچه حل ایتلمشدر:

1 — یاپیاسیغا وه بیرنك یوزده‌ن 75 یگه پاختا ایکیلگه‌ن تامانلاردا 100 کیلوغرام (تخمیناً 6پوت) تازه پاختا تاپشیرغان قولخوزچیلارغا 50 کیلوغرام (تخمیناً 3 پوت) غه‌لله؛ یوقسول ایکینچیله‌رگه 45؛ اورتا حاللی ایکینچیله‌رگه 40 کیلوغرام غه‌لله.

2 — بیرنك یوزده 40 ده‌ن 75 یگه‌چه پاختا ایکیلگه‌ن طرفله‌رده 100 کیلوغرام تازه پاختا تاپشیرغان قولخوزچیلارغا — 35؛ یوقسول ایکینچیله‌رگه — 32؛ اورتا حالی ایکینچیله‌رگه 28 کیلوغرام غه‌لله.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

3 — بیرنك یوزده 40 ندەن آزینا باختا ایکیلگەن تاماتلاردا ایسه ایکینچیلەرگه غەلله بیتکیزیب بیریش پلانی یوقدر. («پراودا ووستوکا» 11 نچی مای).

II — <u>بولشەویکلەرنك تورکستاندەگی ایشچی سیاستی‌نك نیمه</u>- دەن عبارت ایکەنلگینی «پراودا ووستوکا» غازیتاسینك 11 نچی مای نومروسنده باسیلغان رسمی استاتستیق پەك آچیق کورسەتمەکدەدر. «ساویت حکومتینك کیسکین بویروقلاری (دیرەکتیفلەری) بویونچه 1931 ییلنك باشندا اورتا آسیا تیمیر یولنداگی تورکستانلی ایشچیلەرنك سانی روسلەرگه نسبتاً یوزده 30 دەن آز بولماسلغی شرط ایدی» دیب باشلانغان بو رسمی استاتستیق شایان دقت رقملەر کیلترەدر: اورتا آسیا تیمیر یولندا ایشلەگوچی تورکستانلیلەر یوزده یکرمی اوچ یاریم (23,5%)نی آشماسلار ایکەن. بونلارنك‌دیەرلك بوتونیسی «قارا یوموشچیلەر» بولوب متخصصلەر آراسندا تورکستانلیلەردەن یوق حسابندەدر. مثلا آلتی رایونغا بولونغان اورتا آسیا تیمیر یولی باشلوقلارندان یالغوز 1 گنەسی تورکستانلی ایکەن. 1 نچی رایونده ایشلەیدرگەن 419 ماشینیست ایچنده 1گنه بولسا هەم تورکستانلی یوق.

2 نچی رایونداگی 146 ماشینیستدان 2 سی‌گنه وە 213 ماشینیست یاردامچیلارندان 7 سی‌گنه تورکستانلی ایکەن.

3 نچی رایوندەگی 60 ماشینیستدان 2 سی‌گنه تورکستانلی.

بو معلوماتلارنی کیلترگەن «پراودا ووستوکا» بو حالدان‌روس ایشچیلەرینك ناراضیلیغینی یازادر. روس ایشچیلەری «بز هیچ ایشلەی آلمایدرغان بولدق. تورکستان ایشچیلەری تیمیر یولنی باسیب کیته یاتورلار» دیب شکایت ایتەرلەر ایمش.

روس ایشچیلەرینی شکایتلەندیرەدرگەن نەرسه 838 روس ماشینیست وە ماشینیست یاردەمچیلارینك ایچندەگی12 گنه تورکستانلی در.

تاشکند تیاترولاریندا

I — تاشکندگه کیلگه‌ن آذربایجان دولت تورك اوپه‌راسی اویو-
نچیلاری 15 مایدان باشلاب هه‌رکیچه سوه‌ردلوف نامنداگی تیاترو
بناسندا

آرشین مال آلان

او اولماسون بو اولسون

اصلی وه کرم

عاشق غریب

لیلی وه مجنون

اوپه‌رالارینی بویوك موفقیتله‌ر بله‌ن اویناماقدا وه تاشکندلی قاردا-
شلاری تاماندان یه‌ك آلقیشلانماقدا لار. یاریم عصرلق تاریخگه ایگه
بولغان تورك اوپه‌راسی حقنده «قیزیل اوزبیکستان» غازیتاسی
بیتله‌رنده مقاله‌ر یازیلاراق آذربایجان دولت تورك اوپه‌راسی اویو-
نچیلارینك صحنه‌ده کورسه‌تمه‌کده بولغان قابلیت وه استعدادلاری
کوب تقدیر قیلنماقدادر. صنعتکار آذری توغانلاریمزنك تاشکند
تیاترولاریندا کورسه‌تمه‌کده بولغان موفقیتله‌رینی بز هه‌م یوره‌کده‌ن
سلاملەر وه آلقیشلایمز.

یوقاریدا ذکر قیلنغان اوپه‌رالارنك بیشی‌ده ساویت دورنده‌ن
ایلگه‌ری یازیلمش وه بسته‌له‌نمشدر.

II — مای باشیدان باشلاب تاشکندده‌گی «همزه» تیاتروسنده
ضیا سعید وه نظیر سفرله‌ر تاماندان قلمغا آلینغان «تاریخ تیلگه
کیردی» پیه‌سه‌سی اوینالماقدادر. صحنه‌ده قاسمچیلارنك هه‌ر ساحه-
ده‌گی حرکتله‌ری، تورکستان ملی بورجوآسینی روس پروله‌تار
حاکمیتنده‌ن قوتقاریشغا اورونوش مقصدیله انگلته‌ره وه یاپونیا حکو-
متله‌ریگه لایحه‌له‌ر توزولوب تقدیم ایتلگه‌نلگی، قوممونیست فرقه-

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

سینی ایچده‌ن چیریتیش مقصدیله تورکستان ملی مخفی قومیته‌سی اعضالارندان بعضیله‌رنك فرقه‌گه کیریشله‌ری وه «بورجوآ کادرلاری توزوش نیتیله» آلمانیا وه تورکیه‌گه بای، موشتومزور، ملا، سوداگر بالالارینی اوقوشغا یوباریش، باسماچیلقغا قارشی قیزیل قوشون کوره‌شله‌ری وه س.... کورسه‌تیلمه‌کده ایمش.

«تاریخ تیلگه کیردی» پیه‌سه‌سی اورتا آسیا پاختا قومیته‌سی خزبه‌دار ایشچی مخبرله‌ری اورتاسندا اوقولوب سیاسی مفکوره‌وی جهتده‌ن مقبول تاپیلغان بولسادا کتابخان وه ر. جوره‌قول هه‌م م. عثمان‌لار تاماندان تنقید ایتیلیب که‌مچیلکله‌ری کورسه‌تیلدی.

کتابخان وه ر. جوره‌قول‌لارچا بو اثرنك بویوك که‌مچیلکی «باسماچیلارنی یوقاتیشدا وه عموماً قیزیل قوشون صفیده آز قهرمانلق کورسه‌تمه‌گه‌ن تاتار-باشقورت قیزیل عسکرله‌ری توغروسنده سوز یوقلغی»در.

م. عثمان دیگه‌ن باشقا بر منقد ایسه «أڭ برنچی اساسی که‌مچیلك له‌نین ملی سیاستینی یوزه‌گه چیقاریشدا ایکی جبهه (روس-تورك) کوره‌شینك بر یاغلاما چیقیشیدر. حاضرگی واقتده باش قورقونچ بولغان روس اولوغ دولت شووینیزمینك چیقیشلارینی قونکره‌ت روشده (آچیقچا) کورسه‌تیش اورنیغا اونی سوز آراسیداگنه سیزیلمه‌سلك بر پارچا روشده کورسه‌تیش هیچ شبهه‌سز أثرنك که‌مچیلگیدر...» دیب یازادر («قیزیل اوزبیکستان» 4 نچی ایون).

مطبوعاتدا:

موسی جارالله افندی

رفیقیمز «یاگا ملی یول»نك سوك ایول آیی ساندا بوتون اسلام دنیاسینك أڭ بویوك عالمی (الهیاتچیسی) موسی جارالله افندینك روسیه‌ده‌ن شرقی تورکستانگه (کاشغارغا) قاچیب چیققانلغی خبر بیریله‌در. گه. په. ئو. آگه‌نتله‌ری موسی جارالله افندینی قاچیریشدا شبهه‌له‌نگه‌ن کیشیله‌رنی توتکه‌نله‌ر وه اونك بوتون عائله افرادینی قاماغانلار.

ناموسسزلق

رومانیادا منتشر «أمل مجموعه‌سی» رفیقیمزنك 1 نچی ایول (تموز)ده چیققان (37) 13 نچی سانندا آلمانیاداگی تورکله‌ر آراسندا یاخشی‌غنه تانیلمش عالمجان ادریسی حقنده، بوزونی چه‌کیست آغابیکوف‌نك «یاڭا ملی یول» باش محرری عیاض اسحاقی بیگگه یازغان مکتوبی باسیلمشدر. آغابیکوف اێ یازوسندا شونده‌ی دیدر:

«ادریسی‌نك فاروقی ایله برلیکده ایشله‌گه‌نی قطعیدر. ادریسی باشلیچا به‌رلین‌ده‌گی آفغان قولونیاسی حقنده معلومات تویلاب فاروقی واسطه‌سیله بزگه یوللاردی. بونده‌ن باشقا ادریسی‌نك 1928 یلندا به‌رلین‌گه کیلگه‌ن هندستانلی محمد علی (هندستان خلیفات مسئله‌سینك) مقصدله‌ری حقنده‌ده بزگه معلومات بیرگه‌نینی ایسله‌یمه‌ن. (امضا) آغابیکوف»

بو مکتوبده آتالغان فاروقی حقنده «أمل مجموعه‌سی» باشقار-ماسی، آغابیکوف کتابنده‌ن آلاراق، توبه‌نده‌گی معلوماتلارنی بیره‌در: «اسمی یوقاریدا آتالغان فاروقی هندستانلیدر. گه. په. ئو. نك شرق منطقه مدیرله‌رنده‌ن غولدشته‌ین‌نگ اورونباساری بولوب، گه. په. ئو.ده 18a نومروسی ایله مقید ایدی. فاروقی آولچه غولدشته‌ین ایله برلیکده استانبولده چالیشمشدی. سوڭرا تعیین ایتلگه‌ن غولدشته‌ین فاروقی‌نی‌ده به‌رلین‌گه کیلترمشدی. کیره‌ك شرق مملکتله‌رنده وه کیره‌کسه به‌رلین‌ده‌گی مسلمانلار آراسندا چالیشاجاق آگه‌نتله‌ر فاروقی واسطه‌سیله سایلانور ایدی».

باشقارمادان: عالمجان ادریسی وقتیله ساویت حکومتی تامانندان بوخارا معارف وکالتی باشلوغی تعیین ایتلیب به‌رلین‌گه یوباریلغان بولشه‌ویك مأموری ایدی.

*

لهستان پایتختی وارشاوا دا منتشر «Wschód» (وشخود «شرق») مجموعه‌سینك لهچه هم انکلیزچه چیققان بای مندرجاتی (4) 2 نچی سانندا مهم وه قیمتلی مقاله‌له‌ر آراسندا قیریملی جعفر سید احمد بیکنك «شرق دنیاسی وه تورکله‌ر»، چوقای اوغلی مصطفی بیکنك «تورکستان ده»، عیاض اسحاقی بیکنك «ایدل-اورال» وه رسولزاده محمد أمین بیکنك «قافقاسیا فه‌ده‌راسیونی» باشلیق (سرلوحه)لی مقاله‌له‌ری باسیلمشدر.

باشقارما

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

باسماچیلار حرکتی

جونايد خان اوغلی (مشهد مخبریمزدەن) — تەجەن اطرافندا
400 آتلی باسماچیلار حرکتدەدرلەر. قوقوپەراتیفلارنی باسیب آزو-
قلار آلوب کیتکەنلەر. یوز آتلی عسکر بونلارغا تسلیم بولغانلار.
باسماچیلار بو قیزیل عسکرلەرگە اینانماسدان اوزلەریگە قوشمای
اونلارنی بر چیتگە ئەجرەتیب قوینانلار. یوز نفر باسماچی سرخش-
گە قاچیب اوتکەنلەر. چاربوی تامانداگی تورکمەن توسەلەری
داغیلغانلار. تورکمەنستاننڭ هەر تاماندا قوزغالیش بار. ساویت
حکومتی 18 یاشدان 50 یاشغاچا قیزیل عسکرلککە آلماقدا ایمش.
تورکمەن عسکرلەرندەن ایکی یوز نفر چول اطرافیغا قاچیب اوتکە-
نلەر. جونايد خان اوغلی اندەقلی هراتگە قایتوب کیلمشدر.

Yach Turkestan

Juillet 1931 (Le jeune Turkestan) No. 20

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

يولیمزغا توغری کیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنڭ بیتلەری آچیقدر . باسیلماغان یازولار قایتاریلماس .

آبونه شرطلەری :

ییللغی — 2 دولار آلتی آیلغی — 1,2 دولار

اوچ آیلغی — 60 سەنت آیریم نسخەسی — 20 سەنت

«تورك تیلی اوچون» (Türk dili için) آنقارادا حقوقمکتبنده

حقوق تاریخی وە تورك حقوقی تأریخی پروفەسوری صدری مقصود بیکنڭ بو اثری تورك اوجاقلارینك بیلیك هیئتی نشریاتنده‌ندر. اوزون سورگەن تیکشیریشلەر محصولی بولغان بو کتابده بوتون تورك خلقینڭ مشترك بر مسئلەسی سانالغان یالپی یازو تیلی توغرو- سنده کینگ وە تولوقچا بحث ایتلمشدر. یازو تیلی ایشلەشدە باشقا خلقلار (عرب ، روم ، آلمان ، فرانسوز ، چەخ ، فین ، روس وەماجار لار)نڭ تجربەلەری ایله تورك خلقینك تورلی دورلەردە یازو تیلی یاراتیشدا آلغان سینەشلەری بو کتابدە آچیق وەآیدین یازیلمشدر. 517 بیتلك بو اثرنك بهاسی 150 غروشدر. بوتون استانبول کتبخانەلەرندە ساتیلادر.

مجموعەمزگە تیوشلی هەر تورلی یوللاغالار اوچون آدرس :

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

ئەۋلاد گۈزۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى